

YHDESSÄ YKSIN

Gemeinschaft ja Gesellschaft hätämajoituksessa yöpyvien
ihmisten välillä

Emmi Pihlajaniemi
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Tekijä Emmi Pihlajaniemi	
Työn nimi Yhdessä yksin. <i>Gemeinschaft</i> ja <i>Gesellschaft</i> hätämajoituksessa yöpyvien ihmisten välillä.	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Lokakuu 2023	Sivumäärä 56
Ohjaaja Jiri Nieminen YTT	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimuksen tehtävänä on selvittää etnografisen havainnoinnin avulla, millainen yhteisö muodostuu ihmisten kesken hätämajoituksessa, joka on tarkoitettu Suomessa ilman kotikuntaa oleskeleville ulkomaalaisille. Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat 1) Millaisilla tavoilla hätämajoituksessa yöpyvät ihmiset ovat yhdessä? ja 2) Miten <i>Gemeinschaft</i> ja <i>Gesellschaft</i> näkyvät yöpyjien välisissä yhteenliittymissä?</p> <p><i>Gemeinschaft</i> ja <i>Gesellschaft</i> ovat sosiologi Ferdinand Tönniesin vuonna 1887 teoretisoimia termejä, joiden avulla voi analysoida ihmisten välisiä yhteenliittymiä. <i>Gemeinschaft</i> tarkoittaa läheisyydelle ja jakamiselle perustuvaa yhdessäolon muotoa, <i>Gesellschaft</i> etäiseksi jäävää ja vaihdolle perustuvaa yhdessäoloa. Tutkielma asettuu osaksi yhteisötutkimuksen perinnettä.</p> <p>Tutkimusaineisto on hankittu etnografista tutkimusotetta käyttäen havainnoimalla kokonaisvaltaisesti hätämajoituksen yöpyjien toimintaa ja vuorovaikutusta. Aineisto koostuu tutkijan omista muistiinpanoista. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla: Tönniesin yhteenliittymien teoriaa hyödynnetään aineistosta nostettujen, yhteisöön ja yhteisöllisyyteen liittyvien ilmiöiden tarkastelussa.</p> <p>Aineistosta on nostettu esiin ilmiöt <i>yksiolo</i>, <i>ryhmä</i>, <i>läheisyys</i>, <i>sopeutuminen</i> ja <i>paikka</i>, joiden avulla kuvataan hätämajoituksen yöpyjien välisiä yhteenliittymiä. Hätämajoituksen yhteisössä on sekä gemeinschaftilaisia että gesellschaftilaisia piirteitä. Tutkimuksen johtopäätös on, että yöpyjät ovat vahvasti olemassa toisilleen ja toisiaan lähellä, mutta toimivat usein erillisinä ja etäisyyttä vaalien. Tiiviit ja läheiset suhteet eivät synny hätämajoitusolosuhteissa helposti, eikä mahdollisuus niihin jakaudu tasaisesti.</p>	
Asiasanat sosiaalityö, <i>Gemeinschaft</i> , <i>Gesellschaft</i> , yhteisö, paperittomat, asunnottomat, etnografia	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

Taulukko 1 Tönniesin yhteenliittymätyyppien tunnusmerkkejä. (Töttö 1997, 160.)	16
Taulukko 2 Häntämajoituksen yhteisöön liittvät ilmiöt ja Gemeinschaft ja Gesellschaft	47

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA: HÄTÄMAJOITUS JA SEN YÖPYJÄT	6
3	TEORIATAUSTA: YHTEISÖT	10
	3.1 Yhteisö muuttuvassa yhteiskunnassa	10
	3.2 Yhteisö ja yksilö.....	13
	3.3 Ferdinand Tönnies ja ihmisten väliset yhteenliittymät	14
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	18
	4.1 Tutkimuskysymykset	18
	4.2 Etnografinen tutkimus	19
	4.3 Tutkimuksen eettisyys.....	23
	4.4 Tutkimuskenttä ja kentälle pääsy	26
	4.5 Kenttätyön arki.....	31
	4.6 Aineisto ja sen käsittely	34
5	TULOKSET: YHDESSÄOLON ILMIÖT.....	37
	5.1 Yksinolo	37
	5.2 Ryhmä.....	39
	5.3 Läheisyys	41
	5.4 Sopeutuminen.....	43
	5.5 Paikka.....	44
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	47
	LÄHTEET.....	51

LIITTEET

1 JOHDANTO

Punaisen tiilirakennuksen yllä kaartuu huikaisevan kirkas taivas. Kevätaamu on lempeä, tekee mieli olla vielä hetki ulkona. Istun penkille oven edustalle ja saan pian seuraa: iäkäs yöpyjä laskeutuu varovasti ulkoportaat alas ja asettuu viereeni. Seuraamme yhdessä muita hätämajoituksesta poistuvia ihmisiä. Suurin osa astuu kadulle yksin, reppu selässä, ja jatkaa nopeasti matkaa.

Sitten portaille pelmahtaa useamman hengen seurue, jolla ei ole kiire mihinkään. Piha täyttyy äänekkäästä ilosta; naurua, juttelua, tupakkaa ja maitokahvia. Seurueen poistuttua kulman taakse hiljenee, ja erotamme taas välitunnin äänet läheiseltä koulun pihalta.

Suljen silmäni, korkealla kirkuu lokki. Vierustoverini liikahtaa:

- *Se on toukokuu nyt. Lämpenee. Pääsee taas puistoon nukkumaan. Penkille. Saa olla rauhassa.*

Vuonna 1887 saksalainen sosiologi Ferdinand Tönnies julkaisi teoksen, jossa hän pohti sitä, miten *yhteiskunnan* on mahdollista olla olemassa. Tönnies oli kiinnostunut siteistä, jotka muodostuvat, kun toistensa kanssa tekemisissä olevat ihmiset etsivät tasapainoa yhteyden ja erillisyyden välille: millaisia nämä siteet ovat ja miksi ne syntyvät. (Tönnies ja Harris 2001, 17; Kovero 2004, 130). Tässä sosiaalityön maisterintutkielmassa pohdin, miten asunnottomille ulkomaalaisille tarkoitetun *hätämajoituksen* on mahdollista olla olemassa. Olen kiinnostunut siitä, millaisia yhdessäolon tapoja hätämajoituksessa majoittuvien ihmisten välillä on, ja tutkin sitä käyttäen apunani *yhteisön* käsitettä sekä Ferdinand Tönniesin *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* -yhteenliittymien teoriaa.

Yhteisö on jotain, josta on helppo puhua ja josta puhutaan paljon, mutta jonka määrittely ei ole yksinkertaista. Erilaiset määrittelyt eivät ole tarkkarajaisia tai keskenään ristiriidattomia. Usein yhteisöä koskevat ajatukset tavoittelevat jotain sellaista idealisoitua ”vanhaa hyvää aikaa” – lämpöä, läheisyyttä ja sosiaalista yhteenkuuluvaisuutta – jonka ajatellaan olevan nykyajassa uhattuna (Poppo 1995, 2). Tällainen

epämääräisyys yhdistettynä siihen, miten runsaasti ja huolettomasti yhteisön käsitettä käytetään myös poliittisessa puheessa tai erilaisten yhteiskunnallisten hankkeiden yhteydessä, voi tehdä siitä turhauttavan tutkimuskohteen (Studdert ja Walkerdine 2016, 614). Toisaalta juuri se, että hyvinvointivaltioiden sosiaalisten sidosten heikentyessä yhteisöihin kohdistetaan uudenlaisia toiveita ja odotuksia, tekee yhteisön tarkastelusta tärkeää (Nurminen 2000, 8).

Yhteisön käsite on tullut suomalaisen kielenkäyttöön viimeistään 1960-luvulla englannin kielen *community*-termin kautta. Englanninkielinen termi viittaa vahvasti yhteiseen paikkaan tai alueeseen, toisin kuin suomen kielen *yhteisö*, joka viittaa ihmisiin ja heidän sosiaalisiin suhteisiinsa. (Eräsaari 2012, 69.) Molemmat ulottuvuudet – paikkasidos ja vuorovaikutukseen perustuva yhteenliittyminen – ovat läsnä useimmissa yhteisön määritelmissä. Sosiologi Peter Willmotin luoma (1989) laaja yhteisön määritelmä kattaa kolme kategoriaa: Paikallisuus, yhteiset mielenkiinnon kohteet sekä yhteinen ongelma tai jokin muu ihmisiä yhdistävä side (Poppo 1995, 4). Noin kaksikymmentä vuotta myöhemmin sosiologi Jock Young on tarkastellut postmodernien yhteisöjen tunnuspiirteitä tarkemmin. Hänen mukaansa nykyajan yhteisöjen tyyppillisiä piirteitä ovat eriytyneisyys eli jokin yhdistävä ja muista erottava tekijä, riisteävyys eli erilaisten yhteisöjen päällekkäisyys, intensiivisyys, jonka virtuaalinen vuorovaikutus mahdollistaa, hetkellisyys, tietoverkkojen kautta tapahtuma välitteisyys, laskelmoivuus, sisäiset konfliktit sekä yhteisön jatkuva uudelleen määrittely. (Young 2007, 195).

Yhteisön moninaista luonnetta voi yrittää ymmärtää myös katsomalla, millaista lähtökohdista yhteiskuntatieteiden tutkimuksessa lähestytään yhteisöä. Sosiologisessa yhteisötutkimuksessakin voidaan erottaa kaksi pääsuuntausta: alueellinen ja sosiaalinen. Alueellisessa tutkimuksessa tutkimuskohteen piirteet ja toiminnat ymmärretään usein seuraukseksi sen alueellisista ominaisuuksista, sosiaalinen yhteisötutkimus taas korostaa vuorovaikutuksen merkitystä ja on kiinnostunut erityisesti ryhmämuodostelmista ja vuorovaikutuksesta. (Lehtonen 1990, 16–17.)

Yhteisötutkimuksen ulottuvuuksia voi hahmottaa myös sen mukaan, pidetäänkö yhteisöllisyyden perustana yhteisön paikkasidosta, diskursiivis-sosiaalista ulottuvuutta vai normatiivis-poliittista ulottuvuutta. Paikkasidos on nykyihmisenkin elämässä edelleen keskeinen yhteisökokemuksen määrittäjä, joka liittyy identiteettiin, ihmissuhteisiin ja synnyttää muistoja. (Saastamoinen 2012, 42–43.) Diskursiivis-sosiaalinen ulottuvuus taas liittyy kielellisen ja symbolisen vuorovaikutuksen yhdistävään voimaan. Tämän ulottuvuuden kautta tarkasteltuina ihmisten väliset suhteet voidaan jakaa vuorovaikutussuhteisiin, yhteenliittymiin ja kiintymyssuhteisiin (Bruhn 2011, 27). Yhteisöä voidaan tutkia myös vuorovaikutusprosessina, jossa neuvotellen rakennetaan yhteisiä merkityksiä: ryhmänä ihmisiä, jotka tulkitsevat todellisuutta samalla tavalla (Saastamoinen 2012, 44). Normatiivis-poliittisella keskustelulla

tarkoitetaan taas keskustelua siitä, millaista ihmisen elämän ja yhteisöjen pitäisi olla. Tutkimuksessa voidaan tarkastella vaikkapa sitä, miten yhteisön käsite on usein argumentoinnin väline ja yhteisöt voidaan nähdä välikappaleina poliittisten päämäärien saavuttamisessa, esimerkiksi osana uusliberalistisia pyrkimyksiä ja vastauksena hyvinvointivaltion kriiseihin ja muutoksiin. (Saastamoinen 2012, 45–46.)

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, millaisina erilaiset yhdessä olemisen piirteet näyttäytyvät hätämajoitusolosuhteissa. Helsingissä toimiva ulkomaalaisten asumispäivystyksen yksikkö eli hätämajoitus on paikka, jossa yöpyvät sellaiset kiireellistä ja välttämätöntä majoituspaikkaa tarvitsevat ihmiset, joilla ei ole suomalaista kotikuntaa. Hätämajoitus on avoinna vain illasta aamuun, ja yöpyminen tapahtuu tiiviisti useamman hengen kesken jaetuissa makuuhuoneissa. Hätämajoituksen yöpyjät muodostavat moninaisen joukon paitsi erilaisia kansallisuuksia ja äidinkieliä myös erilaisia Suomessa ja Helsingissä oleskelun statuksia, syitä ja taustoja (Hyppönen ja Lindroos 2020, 7). On myös tyypillistä, että asiakkaiden elämät ovat hyvin monipaikkaisia ja yllirajaisia.

Hätämajoituksen arjessa yhdistyvätkin kiinnostavalla tavalla tarkkarajaiset, jaetut fyysiset tilat, erilaisten sääntöjen säätelemä yhteiselämä, valtion rajat ylittävät elämäntilanteet ja globaalin eriarvoisuuden synnyttämät ilmiöt. Suomalaisen, asumisperustaisen sosiaaliturvan puuttuminen myös jättää monet hätämajoituksen yöpyjistä sellaisten palvelujen ulkopuolelle, jotka muuten olisivat tarjolla esimerkiksi asunnottomille tai taloudellista tukea tarvitseville, ja tämä tekee heidän tilanteestaan erityisen haavoittuvan.

Sosiaalityön profession kannalta on tärkeä pyrkiä ymmärtämään, mitä todella tarkoittaa se, että ihmisen arkinen elämä muodostuu väliaikaiseksi ratkaisuksi tarkoitettussa asumispäivystyksen yksikössä asuen. Suomalainen, viranomaisasemassa tehty aikuissosiaalityö puolestaan on tällä hetkellä hyvin yksilökeskeistä ja tapahtuu yleensä sosiaalitoimen omissa toimistotiloissa, kaukana asiakkaan arjen todellisista paikoista ja ihmisistä. Vaikka *yhteisösosiaalityö* tunnustetaan tehokkaaksi tavaksi tavoittaa tuen tarpeessa olevia ihmisiä, se ei ole yleinen työmuoto suomalaisessa nykysosiaalityössä (Karjalainen, Metteri ja Strömberg-Jakka 2019, 65 ja 83). Sosiaalityöntekijänä toimiessani mietin usein omaa asemaani asiakkaan elämässä: Minun ja asiakkaani välinen yhteinen työskentely on vain murto-osa asiakkaan arjesta, ja tapaamisemme välissä hän jatkaa samojen asioiden kanssa työskentelemistä muiden ihmisten kuin minun kanssani, omissa yhteisöissään.

Tutkimukseni kaltainen pienikin kurkistus asiakkaiden arkeen on mielestäni sosiaalityölle arvokas. Olisin voinut valita lähestymistavakseni myös yksilöllisyyttä korostavan näkökulman ja tutustua hätämajoituksen ihmisten elämään heidän yksilöllisten elämäntilanteidensa ja -kulkujensa kautta. Halusin kuitenkin katsella hätäma-

joitusta yksilön kokemusta laajemmin ja kauempaa: Pohtia sen käytäntöjen, vuorovai-
kutustilanteiden, ihmisten liikkumisen sekä fyysisen todellisuuden – seinien, tavaro-
iden, aukioloaikojen – vaikutusta siihen, millaiseksi ihmisten välinen kanssakäyminen
hätämajoituksessa muodostuu. Etnografinen yhteisönäkökulma antaa minulle tähän
mahdollisuuden.

Tarkastelen hätämajoituksen yöpyjien muodostamaa yhteisöä klassikkososio-
logi Ferdinand Tönniesin luoman, ihmisten välisiä yhteenliitymätapoja analysoivan
teorian avulla (Tönnies ja Harris 2001, alkuperäinen 1887). Tönnies löytää yhteenliit-
tymistä erilaisia piirteitä, jotka sopivat joko ihmistä fyysisesti ja henkisesti lähellä ole-
vaan, jakamiselle perustuvaan Gemeinschaft-yhteisöön tai vaihdolle perustuvaan,
etäiseksi jäävään Gesellschaft-yhteisömuotoon. Teoria on jo yli 135 vuotta vanha, ja
sen soveltaminen nykyhetken postmodernien ja globaalien ilmiöiden äärellä on mie-
lestäni kiinnostavaa. Käyttökelpoiseksi Tönniesin teorian tekee mielestäni myös sen
avarakatseisuus: En ole etsimässä vain yhtä oikeaa yhteisön ilmenemismuotoa, vaan
valmis näkemään myös yhteisön määrittelyn ristiriitaisuudet ja todellisuuden moni-
naisuuden, ja Tönniesin analyysi antaa minulle tähän tarvittavia työkaluja.

Tutkielman aluksi kuvaan kontekstia, jossa olen tutkimukseni suorittanut: hätä-
majoitusta, sen toimintaa ja siellä majoittuvia ihmisiä. Tämän jälkeen käsittelen tutki-
mukseni teoreettisia lähtökohtia eli yhteisötutkimusta ja sen liittymistä yhteiskunnal-
lisiin muutoksiin, yhteisöä yksilön näkökulmasta sekä sosiologi Ferdinand Tönniesin
jaottelua ihmisten yhteenliittymisen muodoista. Neljännessä luvussa esittelen tutki-
muskysymykseni, ja sen jälkeen kuvaan tutkimukseni toteuttamista. Koska toteutan
tutkimukseni etnografisena tutkimuksena, käsittelen ensin etnografiaa tutkimusme-
netelmänä, keskittyen erityisesti tutkimukseni eettisiin lähtökohtiin. Tämän jälkeen
kuvaan tekemääni kenttätöitä, kentältä saamaani aineistoa ja sen käsittelyä. Lopuksi
esittelen aineistosta löytämäni tutkimustulokset ja niistä tekemäni tulkinnat ja johto-
päättökset.

Muistiinpanoissani kutsun hätämajoituksen yöpyjiä usein ”asiakkaiksi”, mutta
tässä tutkielmassa käytän heistä pääsääntöisesti sanoja ”yöpyjä” tai ”majoittuja”. Tällä
tavalla tuen omaa näkökulmaani tutkimuksen tekijänä, ei yöpyjien parissa työskente-
levänä viranomaisena. Muistiinpanoissani myös sukupuoletan yöpyjät usein ”mie-
hiin” ja ”naisiin” oletukseni mukaan, ja osan tästä jaottelusta siirrän myös tähän tut-
kielmaan. Teen näin siksi, että näissä valitsemisissä tilanteissa uskon, että sukupuol-
ioletuksen mainitseminen tuo kuvaamani tilanteet lähemmäksi lukijaa. Perustelen
valintaani myös sillä, että tässä tutkimuksessa en analysoi sukuolen merkitystä yhteis-
sön rakentumiselle; mahdollinen väärä oletamus sukupuolesta ei siksi ole tutkimuk-
sen kannalta erityisen vahingollinen.

Etnografinen tutkimus tarkoittaa kenttätöön ja muistiinpanojen lisäksi myös ref-
leksiivistä kirjoittamista (Heikkilä 2022, 153). Refleksiivisyydellä tarkoitetaan sitä, että

tutkija tekee omat valintansa näkyviksi ja arvioitaviksi, ja se tapahtuu kirjoittamalla (Emerson, Fretz ja Shaw 1995, 167). Etnografisen raportin, kuten tämän tutkielman, tavoitteena on kuvata kentän todellisuutta sellaisena kuin tutkija on sen havainnut, tehdä näkyväksi tutkijan ajattelu- ja tulkintaprosessia sekä välittää hänen omia kokemuksiaan ja tunteitaan (Heikkilä 2022, 153). Etnografian refleksiivisyyttä on kritisoitu siitä, että se joskus keskittyy enemmän tutkijaan kuin tutkimuksen kohteeseen (Salo 2007, 232). Tätä tutkielmaa kirjoittaessa minusta välillä tuntuikin, että kerron ”vain itsestäni”. Toivon, ettei oma ääneni kuitenkaan peitä alleen niitä ääniä ja hiljaisuuksia, joita olen halunnut välittää. Olen pyrkinyt kirjoittamaan niin, että lukija voisi minun kauttani päästä mahdollisimman lähelle hätämajoituksen elämää.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA: HÄTÄMAJOITUS JA SEN YÖPYJÄT

Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan kotisivulla todetaan, että tutkimuskohteenani oleva asumispäivystyksen yksikkö on tarkoitettu ”paperittomille ja Euroopan liikkuvalla väestölle” (Helsingin kaupunki 2023a). Termiä *paperiton* ei ole määritelty Suomen lainsäädännössä, ja eri asiayhteyksissä termi ymmärretäänkin eri tavoin (Katisko ym. 2023, 11). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) määrittelee paperittoman henkilöksi, joka on tullut Suomeen Euroopan unionin, Euroopan talousalueen tai Sveitsin ulkopuolelta, ja joka joko oleskelee maassa ilman oleskeluoikeutta, voimassa olevaa oleskelulupaa tai jonka maahantulolle ei ole laillisia edellytyksiä, tai jonka oleskeluluvan tai viisumin edellytyksenä ollut yksityinen sairausvakuutus ei ole riittävän kattava tai enää voimassa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023).

Tämän lisäksi on olemassa olosuhteita, joissa ihmisen voidaan määritellä olevan ”paperittomuuden kaltaisessa” tilanteessa. Tällä tarkoitetaan henkilöä, joilla on laillinen oleskeluoikeus Suomessa, mutta ei oikeutta kattaviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023.) Määritelmän kannalta olennaista on myös oleskelun pituus: Jos asuu Suomessa pidempiaikaisesti ilman riittävää toimeentuloa, vakituista asuinpaikkaa tai suomalaista kotikuntaa, ihmisen voi katsoa olevan paperittomuuden kaltaisessa tilanteessa, vaikka hänen maassa oleskeluunsa olisi laillinen oikeus (Katisko ym. 2023, 21–23). Myös Helsingin kaupunki on määritellyt paperittoman henkilön THL:n määritelmää seurailleen (Hyppönen ja Lindroos 2019, 7).

”Paperittomuuden kaltainen tilanne” voi syntyä esimerkiksi silloin, kun EU:n jäsenvaltion kansalainen ei onnistu työllistymään Suomessa toivomallaan tavalla eikä hänellä ole riittäviä tuloja tai varallisuutta huolehtia omista asumis- ja elinkustannuksistaan. Tällaisessa tilanteessa vakituisen oleskelun rekisteröiminen Maahanmuuttovirastossa ei onnistu (Maahanmuuttovirasto 2023a), ja jos oleskelu jatkuu yli kolme kuukautta, henkilön voi katsoa olevan paperittomuuden kaltaisessa tilanteessa. On

myös mahdollista saapua Suomeen niin sanottuna kolmannen maan kansalaisena toisen EU-jäsenvaltion myöntämän oleskeluluvan oikeuttamana, mutta myös silloin oleskelu pitäisi pystyä rahoittamaan omien tulojen ja varallisuuden avulla. Tässä tilanteessa haastavuutta lisää se, että toisen EU-maan myöntämä oleskelulupa ei automaattisesti anna haltijalleen työnteko-oikeutta Suomessa. (Maahanmuuttovirasto 2023b.)

Suomessa paperittomien kanssa toimivat sosiaaliviranomaiset ja kolmannen sektorin työntekijät ovat tunnistaneeet moninaisen joukon paperittomana tai paperittomuuden kaltaisessa tilanteessa eläviä ihmisryhmiä (Katisko ym. 2023, 20–23). Samat elämäntilanteet ovat tunnistettavissa myös tutkimuksen kohteena olevan hätämajoituksen asiakkaiden joukossa. ”Paperittomille ja Euroopan liikkuvalla väestölle” tarkoitetun hätämajoituksen asiakaskunta koostuu pääsääntöisesti henkilöistä, jotka ovat saaneet kielteisen turvapaikka- tai oleskelulupapäätöksen mutta eivät ole poistuneet maasta; toisesta EU-maasta oleskeluluvan saaneista, jotka ovat tulleet esimerkiksi etsimään töitä Suomesta hakeakseen sen perusteella työntekijän oleskelulupaa, Euroopan unionin kansalaisista, jotka ovat oleskelleet Suomessa yli kolmen kuukauden ajan mutta eivät ole rekisteröineet oleskeluaan Suomessa sekä ihmisistä, jotka ovat oleskelleet Suomessa jo pitkään ilman minkäänlaista oleskelulupaa tai oleskelulupahakemustakaan. (Katisko ym. 2023, 21–23.) Hätämajoituksen asiakkaiden tilanteessa on kuitenkin erityistä se, että heillä ei ole turvaverkkoja tai muita suhteita, joiden kautta majoitus voisi järjestyä (Katisko ym. 2023, 50).

Suomalaisen sosiaaliturvan piiriin kuulumisen perustuu pääsääntöisesti ”asumisen vakinaisuuteen”, josta osoituksena on suomalainen kotikuntamerkintä väestörekisterissä. Kotikuntaa myönnettäessä arvioidaan juuri edellä mainittuja asioita: EU-rekisteröinnin tai oleskeluluvan olemassaoloa sekä vakituista osoitetta ja toimeentuloa (Kotkas 2019, 50–51), jotka paperittomana tai sen kaltaisessa tilanteessa elävältä usein puuttuvat. Tutkimukseni kohteena olevassa hätämajoituksessa majoittuvat ihmiset oleskelevatkin Helsingissä ilman suomalaista kotikuntaa, ja useimmiten heiltä puuttuvat myös realistiset edellytykset sen saamiseksi.

Hätämajoituksen järjestäminen pohjautuuikin Suomen perustuslain 19 §:n 1 momenttiin: ”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”. Julkisella vallalla on siis vastuu huolehtia siitä, että ainakin tilapäinen yöpaikka ja välttämätön ravinto järjestyvät jokaiselle kadulla kulkijalle riippumatta maassaolon statuksesta. Tätä oikeutta toteutetaan ja täsmennetään vielä tavallisen lain tasoilla säännöksillä. Esimerkiksi majoituksen järjestämisestä säädetään sosiaalihuoltolain 12 §:n 1 momentissa: ”Jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä ta-

pauksessa yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu.” (Kotkas 2019, 48–49.)

Tutkimukseni kohteena olevan hätämajoituksen palvelun tuottaa Helsingin kaupungille ostopalveluna Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy. Yöpymistä varten asiakas tarvitsee Helsingin kaupungin sosiaalitoimen työntekijältä viranomaispäätöksen, joka perustuu sosiaaliohjaajan tai -työntekijän laatimaan palvelutarpeen arvioon. (Helsingin Diakonissalaitos 2023; Helsingin kaupunki 2023a). Palvelutarpeen arviossa selvitetään asiakkaan sosiaalihuollon tarve hänen tilanteensa vaatimassa laajuudessa. Sosiaalihuoltolain mukaan kiireellisen avun tarve tulee arvioida välittömästi (1301/2014, § 36). Sosiaaliohjaajan tai -työntekijän tapaaminen ja yhteinen työskentely tarjoavat hätämajoituksen asiakkaalle myös mahdollisuuden jäsentää omaa elämäntilannettaan ja saada työntekijältä tukea erilaisten ratkaisujen löytymiseen. Hyvässä ja luottamuksellisessa asiakassuhteessa ihminen on mahdollista punnita omia vaihtoehtojaan. Tämä edellyttää kuitenkin myös sitä, että asiakkaan elinolosuhteita ja psyykkistä toimintakykyä on pystytty tukemaan niin, että hänen voimavaransa riittävät tällaiseen työskentelyyn. (Mikkola 2019, 82–85.)

Paperittomuuden tavoin myös *asunnottomuus* on hyvin moninainen ilmiö. Asunnottomuus voi olla esimerkiksi lyhytaikaista ja kertaluonteista, toistuvaa tai pitkittynyttä; näkyvää tai piilossa. Asunnottomuus ei ole käsitteenäkään mustavalkoinen ja tarkoita sitä, että ihmisellä joko on tai ei ole asuntoa. Kyse on dynamisesta tilasta, jossa asumista leimaavat epävakaus ja asumistilanteen liikkuminen asunnottomuuden ja erilaisten ja eritasoisten asumisratkaisujen välillä (Busch-Geertsema, Culhane ja Fitzpatrick 2016, 125–126). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA tekee vuosittain valtakunnallisen selvityksen, joka kartoittaa suomalaista asunnottomuutta. Selvityksessä ”ulkona, porrashuoneissa, ensisuojuissa yms.” nukkuminen on erotettu omaksi asunnottomuuden muodokseen. Hätämajoituksen kaltainen yöpyminen kuuluu tähän kategoriaan, ja vuoden 2022 selvityksen mukaan 13 % Suomen yksinasuvista asunnottomista asui näin. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA 2023, 8.)

Asunnottomuuteen liitetään erilaisia fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn haasteita. Helsingiläisen hätämajoituksen asujien keskuudessa tehdyn pitkäaikaistutkimuksen mukaan hätämajoituksen yöpyjien sairastavuus ja kuolleisuus ovat huomattavasti muuta väestöä korkeampia. Tutkimuksessa 76 % hätämajoituksen yöpyjistä oli jokin psyykkinen sairaus. Päivystykselliseen hoitoon hakeuduttiin usein ja erityisesti psyykkisen huonovointisuuden, päihteidenkäytön aiheuttamien terveysongelmiin, tapaturmien ja infektioiden vuoksi, mutta krooniset sairaudet olivat alihoidettuja. Hätämajoituksessa yöpyjien kuolinsyinä korostuvat tapaturmaiset myrkytykset ja alkoholinkäyttöön liittyvät sairaudet. (Stenius-Ayoade 2019, 85.) Sairaudet tai

päihteidenkäyttö eivät kuitenkaan sinällään selitä asunnottomuutta. Päihteidenkäytön ja asunnottomuuden on todettu olevan yhteydessä toisiinsa erityisesti paikoissa, joissa asumiskustannukset ovat korkeat ja työ- ja asuntomarkkinat eivät toimi hyvin, ja diagnosoidun psyykkisen sairauden on todettu jopa *suojaavan* asunnottomuudelta silloin, kun ihminen saa riittävästi sairautensa vuoksi tarvitsemiaan tukipalveluja (O'Sullivan 2020, 40–41). Sosiaaliturvan ulkopuolella olevalla on kuitenkin rajattu mahdollisuus saada muita kuin ”kiireellisiksi ja välttämättömiksi” määriteltyjä sosiaali- ja terveystalvveluja, ja tämä sulkee pääsyn tuetulle polulle pois asunnottomuudesta. Esimerkiksi Asunto ensin -asumisyksiköt, muu tuettu asuminen tai kohtuuhintainen kaupungin vuokra-asunto eivät ole mahdollisia ilman suomalaista kotikuntaa. (Jauhiainen ja Tedeschi 2021, 97–98.)

3 TEORIATAUSTA: YHTEISÖT

3.1 Yhteisö muuttuvassa yhteiskunnassa

Yhteisön tutkimusperinne liittyy yhteiskuntatieteissä kiinteästi yhteiskunnan muutoksen tarkasteluun. Historian kehityskulut teollisesta vallankumouksesta kaupungistumiseen, globalisaatioon ja nykyiseen postmoderniin aikaan heijastuvat siihen, millainen on yksilön suhde häntä ympäröivään maailmaan. Yhteisö sekä määrittellään teoriatasolla että ymmärretään arkielämässä usein vastakkaisena käsitteenä yhteiskunnalle tai valtiolle: yhteisö edustaa jotakin perinteiden ylläpitämää, yhteiskunta taas edustaa muutosta. (Bruhn 2011, 29.) Yhteisö on jotain, mikä liittyy menneeseen aikaan, yhteiskunta nykyhetkeen. Tähän ajatukseen on vaikuttanut 1880-luvulla saksalainen sosiologi Ferdinand Tönnies jakamalla ihmisten yhteenliittymät sellaisiksi, jotka edustavat läheisyyttä, sukulaisuutta tai jonkinlaista jäsenyyttä (*Gemeinschaft* eli yhteisö) ja sellaisiksi, jotka perustuvat työnjaolle, sopimuksille ja yksilöiden oman edun tavoittelulle (*Gesellschaft* eli yhteiskunta) (Roivainen 2004, 13.) Ajatusmalliin liittyy oletus, että länsimainen yhteiskunta on siirtynyt tai siirtymässä ”lämpimästä” yhteisöstä kohti ”kylmää ja rationaalista” yhteiskuntaa. (Popple 1995, 2.)

Eurooppalaisen sosiologian tutkimusperinteessä tällainen yhteisön ja yhteiskunnan vastakkaisasettelu liittyy pessimistiseen modernisaatiotulkintaan. Esimerkiksi Karl Marx näki yhteisöllisyyden rapautuvan uudessa modernissa elämänmuodossa, jossa kapitalismi kääntää ihmiset toisiaan vastaan. Samoin suurkaupunkeja 1800–1900-lukujen taitteessa tutkineen sosiologi Georg Simmelin mukaan kaupungistuminen opetti ihmisille välinpitämättömyyttä ja teki seurustelusta kevyttä ja pinnallista: aistiärsykkeiden lisääntyessä niitä on opittava suodattamaan. Samaan aikaan vaikuttanut sosiologi Émil Durkheim kuvasi yhteiskunnan muutosta solidaarisuuden muutokseksi, jossa mekaanisesta solidaarisuudesta eli jaetuista tavoista, uskomuksista ja

perinteistä siirrytään orgaaniseen solidaarisuuteen, jossa työnjako monimutkaisempaa ja edellyttää yksilön tietoisuutta omasta paikastaan suhteessa muihin. Samalla kaupunkilainen elämäntapa edusti kuitenkin myös uudenlaista, perinteistä vapaata yhteisöllisyyttä. (Saastamoinen 2012, 36–38.)

1900-luvun alkupuolen Yhdysvalloissa sekä yhteisö että yhteiskunta olivat uudenlaisen sosiologisen tutkimuksen kohteina: Niin sanotun Chicagon koulukunnan sosiologit lähestyivät uusia, kaupungistumiseen liittyviä ilmiöitä tuoreella tavalla. (Manella 2019, 16). Tutkijoiden asenne yhteiskunnan muutosta kohtaan oli eurooppalaista tutkimusperinnettä optimistisempi. Kiinnostuksen kohteina olivat esimerkiksi kaupunkien muuttoliike, siirtolaisuus, rikollisuus ja uusien asuinalueiden rakentuminen. (Saastamoinen 2012, 39.) Kiinnostus kohdistui myös erityisesti ihmisen ja paikan väliseen suhteeseen ja erilaisiin urbaaneihin paikallisyhteisöihin (Manella 2019, 16).

1960-luvulla kansalaisyhteiskuntajärjestyksen myötä yhteisöt alettiin nähdä myös poliittisena voimana. Alettiin puhua yksilöiden ja yhteisöjen valtaistumisesta ja valtaistumisesta. (Saastamoinen 2012, 39.) Yhteisöjen valtaistumisella tarkoitetaan jatkumoa, jossa yksilön henkilökohtainen voimaantumisen johtaa ryhmän muodostumiseen, laajenee siitä yhteisön kollektiiviseksi toiminnaksi ja kanavoituu poliittiseen aktiivisuuteen (Laverack 2001, 134–135). Yhteisöjen poliittinen valtaistuminen on tuonut ne myös osaksi nykyistä uusliberalistista yhteiskuntaa. Valtaistuneiden yhteisöjen voidaan ajatella edustavan vallankäytön kaksoislogiikkaa, jossa tietoisuus omasta alistaisuudesta tuottaa vastarintaa, mutta samalla se liittyy yhteisöt osaksi yksilöllistyvää järjestelmää, joka vastuuttaa ne huolehtimaan itse omasta hyvinvoinnistaan (Cruikshank 1999, 70–72 ja Juhila, Raitakari ja Hansen Löfstrand 2016, 39).

Yksilöllistymistä pidetään yhtenä nykyisen postmodernin yhteiskunnan merkittävistä tunnusmerkeistä. Yksilöllistymisellä tarkoitetaan sitä, että ihmisen suhde omaan itseensä muodostuu hänen elämänsä merkittävimmäksi haasteeksi, eikä hän enää määrittele omaa identiteettiään ensisijaisesti kollektiivin jäsenenä (Saastamoinen 2011, 61–62). Perinteisen yhteiskunnan tarjoamat valmiit mallit ja muotit – sosiaaliluokka, sukupuoliroolit, perhe, naapurusto - muuttuvat aikaisempaa haarammiksi, ja samalla yksilön henkilökohtaiselle vastuulle siirtyy uudenlaisia vaatimuksia, rajoituksia ja riskejä (Beck ja Beck-Gernsheim 2002, 2). Yhteisön näkökulmasta eräänlainen vastaus yksilöllistymiskehitykselle on ollut 1980-luvulla Yhdysvalloista alkunsa saanut kommunitaristinen liike. Arvokonservatiivinen liike haluaa lisätä normatiivisesti säädeltyä yhteisöllisyyttä, koska liikkeen mukaan paluu perinteisiin yhteisarvoihin ehkäisisi sosiaalisia ongelmia, jotka ”liian pitkälle mennyt” yksilöllistymisen ja yhteiskunnan moniarvoistumisen ovat aiheuttaneet. Kommunitarismi lisää yksilön vastuuta omista lähiyhteisöistään ja palauttaisi yksilölle tunteen siitä, että hänellä on velvollisuuksia ja vaikutusmahdollisuuksia suhteessa omaan ympäristöönsä. (Saastamoinen 2012, 40; Ilmonen 2004, 164.)

Tällä hetkellä keskustelua yhteisöstä ja yhteisöllisyydestä käydään yhteiskuntatieteissä monessa eri paikasta. Yhteisöstä ja yhteisöllisyydestä saatetaan puhua esimerkiksi käyttämällä käsitteitä *kansalaisyhteiskunta*, *sosiaalinen pääoma*, *luottamus* tai *verkkoyhteiskunta* (Studdert ja Walkerdine 2016, 614). Yhteiskuntatieteiden tämänhetkiset kiinnostuksenkohteet ja näkökulmat, kuten esimerkiksi globalisaatiotutkimus, ympäristösosiologia tai intersektionaalinen lähestymistapa, tutkivat kaikki yhteisöä ja yhteisöllisyyttä omalla tavallaan. Keskustelussa ja tutkimuksessa ovat läsnä esimerkiksi yhteisöjen asema muuttuvassa hyvinvointiyhteiskunnassa (esim. Julkunen 2017, 201), teknologiaväitteisyyden lisääntyminen vuorovaikutuksessa (esim. Hintikka 2011, 114–115) ja yhteisön merkitys ilmastonmuutokseen sopeutumisessa (esim. Valkonen ja Saaristo 2016, 14).

Euroopassa ja Suomessa yhteisöjen merkitys nousee esiin hyvinvointivaltion tilaa ja uudistamista koskevassa keskustelussa (Saastamoinen 2012, 49). Eurooppalaisien hyvinvointivaltioiden uudistamisessa on aina jollakin tavalla kyse julkisten palvelujen uudistamisesta. Uudistusten tavoitteena on tehdä julkisista palveluista aikaisempaa kustannustehokkaampia, joustavampia ja yksilöllisempiä (esim. Valtioneuvosto 2019, 153). Uudistuksissa etsitään usein tasapainoa vanhan sosiaalidemokraattisen hyvinvointinäkemys ja uusliberalismin välillä, yhdistämällä julkinen valta ja palvelut, vapaat markkinat ja kansalaisyhteiskunta. Usein pyrkimys on siirtyä kilpailutettuihin hyvinvointimarkkinoihin, joissa palvelujen tuottaminen on avattu myös yksityisille toimijoille kuten liikeyrityksille, kolmannen sektorin yhteisöille ja vapaaehtoiselle sektorille. (Julkunen 2017, 64–65, 149.)

Yhteisö ja yhteisöllisyys liittyvät myös näihin hyvinvointivaltion muutoksiin: niiden taustalta löytyy pyrkimys yksilöitä ja yhteisöjä vastuullistamaan itsehallintaan (Saastamoinen 2012, 52). Yksilölle langetettu itsehallinnan vastuu laajenee vastuuksi omasta perheyhteisöstä ja lähiyhteisöstä laajemminkin paikoissa, joissa julkisen vallan rooli on heikentynyt (Juhila, Raitakari ja Hansen Löfstrand 2016, 18). ”Hyvä kansalainen” edistää sekä omaa että oman lähiyhteisönsä hyvinvointia olemalla aktiivinen osallistuja ja toimija, ja tällä tavalla myös yksilön moraalit ja etiikka kytkeytyvät itsehallinnan vaatimukseen. Tämä taas johtaa siihen, että esimerkiksi tulonjakoon tai tasarvoon liittyvät rakenteelliset ongelmat alkavat näyttää yksilön käyttäytymisen ongelmilta, jotka voidaan ratkaista pedagogisesti ohjaamalla, kasvattamalla tai vaikkapa yhteisöllisiä vertaistukiryhmiä perustamalla. (Saastamoinen 2012, 49 ja 54 ja Rose 2000, 1406–1407.)

Erilaiset yhteisökasvatukselliset toimenpiteet ja -ohjelmat kohdistuvat erityisesti sosiaalihuollon palvelujen marginaalissa oleviin ja huono-osaisiin asiakasryhmiin, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa (Juhila, Raitakari ja Hansen Löfstrand 2016, 19). Yhteisöpuhe myös pyrkii normalisoimaan tietynlaista versiota yhteisöstä ja yhteisöllisyydestä, ja yhteisöideaalista poikkeavat toimintamuodot voivat kohdata

moraalista arvostelua. Yhteisö ja yhteisöllisyys voivat aina toimia myös poissulkemisen välineinä. (Saastamoinen 2012, 52.)

3.2 Yhteisö ja yksilö

Tarve kuulua yhteen muiden ihmisten kanssa – olla osa ryhmää – on yksi ihmisen perustarpeista. *Yhteenkuuluvuus* voidaan määritellä kanssakäymiseksi, joka on toistuvaa, henkilökohtaista ja pääsääntöisesti myönteisesti värittyä. Kanssakäymisen tulisi olla vakaata, jatkuvuudeltaan ennakoitavissa olevaa, ja sisältää myös tunneyhteys, joka parhaassa tapauksessa on molemminpuolinen. (Baumeister ja Leary 1996, 497 ja 500.) *Yksilön kokemusta* yhteisöstä voidaan kuvata käyttämällä käsitettä *yhteisöllisyys*; tällöin yhteisöllisyyden vastakohta on kokemus yksinäisyydestä. Yhteisöllisyydellä on myös muita merkityksiä. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta se voidaan ajatella syrjäytyneisyyden tai muun yhteiskunnallisen irrallisuuden vastakohtaksi, toisista näkökulmista tarkasteltuna taas vaikkapa yksilöllisyyden vastakohtaksi tai joukkona erilaisia toiminnallisia ja vuorovaikutuksellisia ilmiöitä. (Kalliokoski 2020, 35–37.)

Sosiaalisissa suhteissa saadulla tuella on yksilölle myönteisiä terveysvaikutuksia, jotka liittyvät esimerkiksi stressinsietokyvyn ja tunteiden käsittelyn paranemiseen (Cohen 2004, 682). Sosiaalisen eristäytymisen ja yksinäisyyden taas on todettu lisäävän sekä fyysistä että psyykkistä sairastuvuutta (Gerst-Emerson ja Jayawardhana 2015, 1013; Cohen 2004, 680). Yhteisön vaikutus yksilön elämään voi olla myös päinvastainen. Yhteisöllisyys voi olla rajoittavaa ja pakottavaa, yhteisön sisäinen kanssakäyminen tai ulkoiset tavoitteet ja toimintatavat voivat olla vahingollisia (Pohjola 2017, 25). Yhteisöllisyys voi toimia myös ulossulkemisen ja vallankäytön välineenä. Yksilölle yhteisön kielteiset vaikutukset voivat näkyä esimerkiksi lisääntyneenä mahdollisuutena joutua keskelle konflikteja, tulla hyväksikäytetyksi, joutua pois tarjotun tuen piiristä tai kokea lisääntyntä kuormitusta, joka lisää riskiä sairastua fyysisesti tai psyykkisesti (Cohen 2004, 680).

Yhteiskunnan marginaaliin jääminen tai jättäytyminen vaikuttaa yksilön ja yhteisön suhteeseen. *Syrjäytymisellä* tarkoitetaan jonkinlaista kokonaisvaltaista huono-osaisuutta, jossa ihminen jää hänelle tärkeimpien yhteisöllisyyksien ulkopuolelle. *Marginaalissa* taas on ensisijaisesti kyse keskustan ja periferian välisestä suhteesta, ei välttämättä huono-osaisuudesta. Marginaalissa voi olla syrjässä ilman syrjäytymistä, ja se voi olla yksilön tietoinen valinta tai tärkeä osa hänen identiteettiään. (Järvinen ja Janhukainen 2001, 126 ja 141.) Molemmissa tapauksissa yhteisöllä ja yhteisöllisyydellä on merkitystä. Sosiaaliset verkostot, jotka rakentuvat keskinäiselle luottamukselle ja riippuvuudelle, voivat olla tärkeitä kannattelijoita arjessa, jossa jokin muu tärkeä yh-

teisöllisyyden tuoja on menetetty. (Suutari 2001, 153.) Kuuluminen johonkin marginaaliseen ryhmään puolestaan voi toimia yhteisöllisen tuen lähteenä (Järvinen ja Jahnukainen 2001, 143).

Myönteisen, yksilöä tukevan yhteisön edellytyksenä voidaan pitää esimerkiksi jäsenten keskinäistä luottamusta, empatiaa, kunnioitusta, vastavuoroisuutta, solidaarisuutta ja kollektiivista toimintaa (Dominelli 2013, viitattu lähteessä Nousiainen 2017, 102). Tällaisen hyvinvoivan yhteisön muodostuminen voi olla haastavaa silloin, kun on kyse ihmisistä, joilla on käytössään vähän resursseja ja syrjäytymiseltä suojaavia tekijöitä (mts. 101). Esimerkiksi asunnottomuus voi tarkoittaa asunnon menettämisen lisäksi myös sitä, että ihminen menettää paikkansa yhteiskunnan toimivana jäsenenä. Aikaisemmat siteet omiin yhteisöihin heikkenevät, kun tutut sosiaaliseen elämään liittyvät suhteet muuttuvat, esimerkiksi työssäkäynnin vaikeutuessa. Tilalle voi tulla tunne erillisyydestä ja irrallisuudesta. (Nemiroff, Aubry ja Klodawsky 2011, 1003–1004.) Toisaalta juuri tällaisessa tilanteessa, jossa luottamus instituutioihin on heikentynyt, yhteisö voisi auttaa ihmistä löytämään uudelleen kokemuksen turvallisuudesta ja jatkuvuudesta (Saastamoinen 2012, 64).

3.3 Ferdinand Tönnies ja ihmisten väliset yhteenliittymät

Saksalainen sosiologi ja filosofi Ferdinand Tönnies (1855–1936) julkaisi vuonna 1887 tutkielman sosiaalisten siteiden kahdesta erilaisesta perustyyppistä eli tavasta, joilla ihmiset liittyvät toisiinsa (Töttö 1997, 154). Teoksen nimi, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, tarkoittaa juuri näitä suhteita. Teoksen aikalaisarvostelija, sosiologi Émile Durkheim kirjoitti arvostellussaan, että Tönniesin käyttämä käsitepari on mahdoton kääntää muille kielille täydellisesti, koska hän käyttää sanoja omalla ainutkertaisella tavallaan merkitsemään tarkoittamiaan ilmiöitä (mts. 155). Kääntämistä on kuitenkin yritetty: Vuonna 2001 ilmestyneessä englanninkielisessä käännöksessä kääntäjä päätyy osittain käyttämään sanoja *community* (*Gemeinschaft*) ja *society* (*Gesellschaft*), mutta useimmiten jättää käsitteet kääntämättä (Tönnies ja Harris 2001, xli). Suomeksi käsitepari voidaan kääntää *yhteisöksi* ja *yhteiskunnaksi*, mutta koska ne todellisuudessa määrittävät vain suhteessa toisiinsa ja muihin Tönniesin käyttämiin teoreettisiin käsitteisiin, ne jätetään usein kääntämättä. Näin teen myös minä tässä tutkielmassani.

Gemeinschaftin ja *Gesellschaftin* teoreettisena lähtökohtana on kolmijako, jonka Tönnies tekee niin sanotun *erityisen sosiologian* sisällä. Erityisellä sosiologialla hän tarkoittaa yhteiskunnan sosiaalista puolta tutkivaa sosiologiaa erotuksena sosiaalisen elämän biologista puolta tutkivasta *yleisestä sosiologiasta*. Erityisen sosiologian Tönnies

jakaa puhtaaseen, soveltavaan ja empiiriseen sosiologiaan: Puhdas sosiologia tarkoittaa yleisten käsitteiden järjestelmää eli teesiä, empiirinen sosiologia empiiristä tai historiallista tutkimusta eli antiteesiä ja sovellettu sosiologia käsitteiden avulla muotoiltua käsitystä empiirisestä tai historiallisesta tutkimuksesta eli synteesiä. (Nordbäck 2017, 18.)

Gemeinschaft ja Gesellschaft ovat siis teoreettisesti syntyneitä ajattelun työvälineitä, joiden tehtävä on helpottaa todellisuuden ymmärtämistä. Käsitteiden avulla Tönnies yrittää ymmärtää yksilön ja yhteiskunnan välisen perustavanlaatuisen ongelman: miten yhteiskunnan on mahdollista olla olemassa, ja toisilleen vastakkaisten parien avulla ongelmaa voi tarkastella teoreettisesti. (Kovero 2004, 130). Jaottelun on usein ajateltu olevan arvottava (esim. Eräsaari 2012, 71), mutta näin ei välttämättä ole (Kovero 2004, 130). Gemeinschaftin ja Gesellschaftin ei myöskään tarvitse kuvata historiallista jatkumoa, jossa siirrytään toisesta yhteenliittymätyypistä toiseen (Nordbäck 2017, 18.) Molemmat käsitteet kuvaavat sosiaalisia siteitä, ja sosiaalisissa siteissä on aina samanaikaisesti sekä Gemeinschaftiin että Gesellschaftiin kuuluvia piirteitä. Käytännössä ja ”tosielämässä” niistä ei ole mahdollista löytää täysin puhtaita esimerkkejä. (Kovero 2004, 130.)

Minkälaisia siteitä Gemeinschaftin ja Gesellschaftin käsitteet sitten kuvaavat? Tönnies kuvaa *Gemeinschaftin* perustuvan ihmisten tahtojen väliselle täydelliselle yhteydelle, joka toteutuu luonnollisessa ja alkuperäisessä tilassaan. Tällaisen yhteyden elementtejä ovat esimerkiksi mielihyvä, tarve, tottumus, yhteiset muistot ja monenlaiset positiiviset tunteet kuten jaettu ilo ja kiitollisuus. Näiden elementtien avulla ihmisten välinen yhteys voi myös pysyä, vaikka heidät erotettaisiin toisistaan. Tällainen yhteys toteutuu perustavanlaatuisimmin ja intiimeimmin perheissä, mutta laajenee koskemaan myös laajempia yhteenliittymiä. (Tönnies ja Harris 2001, 22–23.) Tönnies kirjoittaa myös vallan jakautumisesta läheisissä suhteissa ja toteaa, että vallan sanelemat roolit jakautuvat kuin luonnostaan johtajiin ja seuraajiin, auttajiin ja autettaviin, käskijöihin ja tottelijoihin. Gemeinschaftin kaltaisissa yhteenliittymissä esiintyy kuitenkin aina myös hellyyttä ja suojelunhalua. Gemeinschaft rakentuu vastavuoroisen kunnioituksen tai kiintymyksen varaan ja sen, kenellä on enemmän valtaa, tulee käyttää valtaansa hyvin. (Mts. 26–27.)

Tönniesin Gemeinschaft voi rakentua joko veren, paikan tai hengen varaan (Tönnies ja Harris 2001, 27). Suhteet ovat tilanne- ja olosuhderiippuvaisia, ja voivat olla myös toistensa kaltaisia. Verisiteellä hän tarkoittaa sukulaisuutta, jota symboloi suojeleva katto, jonka alla kokoonnutaan yhteisen ruokapöydän ääreen jakamaan yhteinen ateria. Koti on Tönniesille myös paikka, jossa ihminen kokee olevansa ”omiensa joukossa”. Paikkaan liittyvä side muodostuu taas yleensä asuinpaikan perusteella: Läheisyys syntyy silloin siitä, että ihmiset tapaavat toisiaan usein, jakavat sekä asuinolosuhteet että sen tarjoamat hyödykkeet keskenään ja ponnistelevat yhdessä yhteisten

tavoitteiden eteen. Hengen varaan rakentuvan yhteyden syntymisen edellytyksiä ovat Tönniesin mukaan joko yhteinen tekeminen tai yhteiset mielipiteet sekä se, että ihmisten väliset tapaamiset ovat säännöllisiä ja helposti järjestettävissä. Siinä missä veristeiden syntyminen perustuu vaistoon ja paikkasiteiden taas tapoihin ja tottumuksiin, perustuu henkinen side ihmisten ajattelun yhteneväisyyteen. Se syntymisessä voi olla kyse joko vapaasta valinnasta tai sattumasta. (Mts. 28–29.)

Gesellschaft puolestaan tarkoittaa suhteita, jotka muodostuvat jakamisen sijaan vaihdon ja erilaisten sopimusten myötä (Töttö 1997, 161). *Gemeinschaft* liittää ihmiset yhteen heidän välisistä eroistaan huolimatta, mutta *Gesellschaft* erottaa ihmiset toisistaan, vaikka heidän välillään olisi yhdistäviä asioita. *Gesellschaft*ille ominaiset suhteet kiinnittyvät yksittäisten ihmisten edun tavoitteluun. Jokainen vastaa ensisijaisesti itsestään ja omasta hyvinvoinnistaan, ja tämä aiheuttaa sen, että ihmisten väliset suhteet perustuvat hyödyn tavoittelulle. (Tönnies ja Harris 2001, 52.) Tällä tavalla toisistaan erilliset yksilöt voivat myös yhdistyä: *Gesellschaftin* koossa pitävä voima on ihmisten välinen tavaroiden vaihto. Vaihto perustuu keskenään erilaisten asioiden arvoon, ja arvo taas ihmisten tekemiin sopimuksiin. (Töttö 1997, 162.)

Sopimusten lisäksi *Gesellschaftin* vuorovaikutusta säätelevät myös sovitut konventiot. Konventiot ovat erilaisia yhteiskuntasopimuksia ja lakeja, mutta myös ihmisten välistä kohteliaisuutta (Tönnies ja Harris 2001, 64–65), eräänlaista ”sovinnaista seurallisuutta” (Töttö 1997, 162). Kohteliaasti vaihdetut sanat ja teot toimivat kuitenkin aina vain välineinä oman edun saavuttamiseksi (Tönnies ja Harris 2001, 65).

Tähän taulukkoon on koottu *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* -käsitteiden keskeiset piirteet.

Taulukko 1 Tönniesin yhteenliittymätyyppien tunnusmerkkejä. (Töttö 1997, 160.)

Yhteenliittymätyyppi	GEMEINSCHAFT	GESELLSCHAFT
Liittymistapa	Tunneperuste	Päämääräperuste
Suhteiden hahmo	Yhteenliittyminen eroista huolimatta	Erottuminen yhteenliittymistä huolimatta
Elämänpiiri	Perhe, kylä, kaupunki	Suurkaupunki, kansakunta, valtio, maailma
Normit ja kontrolli	Sopu, tapa, uskonto	Konventio, laki, yleinen mielipide
Vuorovaikutus	Paikallinen yhteenkietoutuminen, intensiivisyys	Paikallisen ylittävä yhteenkietoutuminen, kompleksisuus
Kokonaisuuden luonne	Orgaaninen	Mekaaninen

Tönniesin mukaan *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* muodostumista ohjaavat ihmisten erilaiset *tahtomuodot*: *Wesenwillen* ohjaa yhteisöä *gemeinschaftiseen* suuntaan ja

Kürwillen gesellschaftiseen suuntaan. *Wesenwillen* tarkoittaa tahtoa, joka on orgaaninen, yhteiselle tunteelle perustuva, ja joka näkyy esimerkiksi ihmisten keskinäisenä ymmärryksenä, sopusointuna. *Kürwillen* taas vaikuttaa järkeilylle perustuvien sopimusten taustalla. (Kovero 2004, 164.) Vaikka tahtomuodot ovat sosiologian käsitteinä toisensa poissulkevia, käytännön elämässä ne ovat samanaikaisesti läsnä; joko tukevat toisiaan ihmisen päätöksenteossa tai joutuvat keskenään konfliktiin (Tönnies ja Harris 2001, 140).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena oli ymmärtää, millä tavalla ihmisten yhdessäolo toteutuu hätämajoitusolosuhteissa, millainen yhteisö heistä muodostuu. Lähtöoletukseni oli, että hätämajoituksen yhteisö muodostuu useissa eri yhteisön ulottuvuuksissa: paikkasidoksessa, diskursiivis-sosiaalisessa ulottuvuudessa ja normatiivis-poliittisesta ulottuvuudessa. Olin kiinnostunut sekä konkretiasta – hätämajoituksen sijainnista ja puitteista – että siitä, miten ihmiset näissä puitteissa toimivat ja mitä heidän välillään tapahtuu. Tämän tutkimuksen ontologisena lähtökohtana oli siis oletus, että tutkimuskohteeni on olemassa tässä maailmassa sekä materiaalisesti että immateriaalisesti.

Koska tavoitteeni oli lähestyä tutkimuskohdettani, hätämajoituksen yhteisöä, mahdollisimman avoimesti ja kokonaisvaltaisesti, valitsin tutkimusmetodikseni etnografisen osallistuvan havainnoinnin. *Osallistuvalla* tarkoitan sitä, että olin tutkimustilanteessa läsnä avoimesti omana itsenäni, reagoisin siihen mitä ympärilläni tapahtui ja keskustelin ihmisten kanssa. Etnografian vahvuus voikin olla sen monipuolisuus: tutkija tutustuu monipuolisesti tutkimuskohteensa ihmisiin, ilmiöihin ja sen hetkisiin maailmoihin (Fingerroos ja Jouhki 2018, 104).

Etnografian epistemologinen perusta löytyy hermeneutiikasta; ajatus hermeneuttisesta kehästä toimii ymmärtämisen ja tulkinnan lähtökohtana. Tutkijan käsitys tutkimuksen kohteesta syventyy ja korjautuu tutkimusprosessin aikana. (Hänninen, Kajander ja Lappi 2022, 51.) Vaikka omassa tutkimuksessani olin kiinnostunut myös konkreettisista ja mekaanisista asioista kuten huonekaluista ja kulkureiteistä, lähestymiseni yhteisöön on lopulta kuitenkin konstruktivistinen. Konstruktivismilla tarkoitetaan sitä, että käsitys maailman ilmiöistä on ajattelun tuotetta: niiden merkitys syn-

tyy sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Konstruktivismia lähellä on sosiaalisen konstruktio-
nismien tietokäsitys, eli ajatus siitä, että tieto rakentuu vuorovaikutuksessa ja erityisesti
kielessä, kielellisissä merkityksissä. (Mts. 55) Oman tutkimukseni lähtökohta ei kui-
tenkaan ole täysin sosiaalisen konstruktio-
nismien suuntauksessa. Minua kiinnostavat
kaikki ne tavat, joilla yhteisö voi rakentua, myös muut kuin sosiaaliset ja kielelliset.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisilla tavoilla hätämajoituksessa yöpyvät ihmiset ovat yhdessä?
2. Miten Gemeinschaft ja Gesellschaft näkyvät yöpyjien välisissä yhteenliitty-
missä?

4.2 Etnografinen tutkimus

Etnografia, ”kuvaileva kansatiede”, tarkoittaa tietynlaista tutkimusprosessia sekä tapaa, jolla prosessista raportoidaan. Etnografinen tutkimus tutkii ihmisen toimintaa hänen omassa elin- ja toimintaympäristössään. (Lämsä 2016, 211.) Tutkimustilannetta ei siis ole etukäteen valmisteltu, eivätkä esimerkiksi tarkoin strukturoidut haastattelukysymykset ja -tilanteet yleensä kuulu etnografiseen aineiston keräämiseen. Etnografinen tutkimusote vaikuttaa koko tutkimusprosessiin: Tutkimuskohde on tarpeeksi rajattu, jotta sen syvälinen havainnointi on mahdollista, aineisto kerätään ei-strukturoidusti eli niin, että aineistoa tulkitsevat kategoriat ja muut rakenteet luodaan vasta aineistoa tulkitessa, ja aineiston tulkinnassa korostuu tutkijan reflektio omasta asemastaan tutkijana. (Hammersley ja Atkinson 2007, 3.)

Etnografia voi olla sekä menetelmä että tutkimuksen lähestymistapa, tutkimusote, tutkimusprosessin teoria, tutkimusstrategia tai tutkimustyyli. (Marttila 2018, 363). Etnografian avulla tutkittavasta ympäristöstä pyritään löytämään säännönmukaisuuksia, jotka lisäävät tilannesidonnaista ymmärrystä ihmisen toiminnasta. (Kallinen ja Kinnunen 2023). Etnografisessa tutkimusprosessissa aineisto koostuu tutkijan omista aistinvaraisista kokemuksista, jotka tiedostettuina muuttuvat havainnoiksi ja siitä muistiinpanojen kautta aineistoksi (Gould 2016, 13). Tutkimusprosessiin kuuluvat sekä havaittujen ilmiöiden kuvaaminen että niiden käsitteellistäminen. Käsitteellistäminen tapahtuu refleksiivisen tulkintaprosessin kautta. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2018, 8.) Tutkimusprosessin aikana aineistolta kysytään kysymyksiä ja tutkimuskohdetta vertaillaan ja suhteutetaan laajempiin yhteyksiin, ja tulkintoja tarkastellaan aina uudestaan tutkimuksen eri vaiheissa. Näin tutkijan ennako-oletukset

muokkaantuvat, ja tutkimusprosessista tulee itseään korjaava. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2018, 15.)

Oma etnografinen kiinnostukseni hätämajoituksen yhteisöä kohtaan syntyi jo kauan ennen kuin tämän tutkielman kirjoittaminen oli ajankohtaista. Toimin aikaisemmin hätämajoituksen asiakkaiden sosiaalityöntekijänä. Tehtäväni oli arvioida heidän tarvettaan majoitus- ja muihin välttämättömiin sosiaalipalveluihin, laatia niihin liittyvät viranomaispäätökset sekä tukea asiakasta jäsentämään omaa elämäntilannettaan ja tekemään sen vaatimia ratkaisuja. Minulla oli hätämajoituksen tiloissa oma toimistohuone, jossa tapasin asiakkaita. Keskustelimme paljon; opin heidän taustoitetaan, tulevaisuudensuunnitelmistaan ja syistä, jotka olivat tuoneet heidät asunnottomiksi vieraan maan ja kaupungin kaduille. Sain kokea myös vilauksen hätämajoituksen arjesta kulkiessani toimistohuoneeseeni ja sieltä pois. Välillä yritin viipyä myös hätämajoituksen yhteisissä tiloissa, mutta virkavelvollisuuksien aiheuttama kiire teki siitä vaikeaa. Silloin toivoin, että joskus voisin vielä rauhassa viettää aikaa hätämajoituksen tiloissa ja seurata sen tapahtumia, nähdä kaiken sen, mistä kahdenkeskiset keskustelut olivat näyttäneet vain osia. Etnografinen tutkimus antoi siihen mahdollisuuden.

Yhteiskuntatieteellisen etnografisen tutkimuksen tausta on Chicagon koulukunnan sosiologien tutkimuksissa. Chicagon yliopistoon oli perustettu ensimmäinen sosiologian laitos vuonna 1892, ja 1910-luvulta lähtien laitoksen tutkijat alkoivat soveltaa myös antropologiasta tuttua etnografiaa urbaanin kaupunkiympäristön ilmiöitä koskevissa tutkimuksissaan. Vaikka etnografisen menetelmän kehittäminen ja käyttö eivät olleet tietoisien systemaattisia, tutkimuksissa hyödynnettiin havainnointia ja osallistumista, ja raportoinnissa suosittiin etnografiselle tutkimukselle tyypillistä tiheää kuvausta. (Huhta, Fransberg ja Salasuo 2021, 183–184.) Etnografia on säilynyt suosittuna tutkimusotteena yhteiskuntatieteissä, ehkä juuri yleisöystävällisen raportointitapansa vuoksi (Gans 2010, 97). Suomessa etnografian suosiota lisäsi nopea kulttuurin muuttuminen maan siirtyessä pois maatalousyhteiskunnasta; etnografia oli yksi työvälinen muuttuneen sosiaalisen järjestyksen tutkimisessa (Huhta, Fransberg ja Salasuo 2021, 187).

Tutkimuskohteeni tuttuudesta huolimatta halusin saavuttaa myös omassa tutkimuksessani etnografialle ominaisen herkkyyden ja valppauden seurata aineistosta nousevia vihjeitä. Tämän vuoksi suunnittelin hyödyntäväni teoreettiseen viitekehykseeni nostamaani Ferdinand Tönniesin jaottelua ihmisten erilaisista yhteenliittymistä vasta analysoidessani keräämäni aineistoa, en tehdessäni havainnointityötä tutkimuskentällä. Aluksi näin tapahtuikin: osallistuva havainnointi vei minut mukanaan enkä muistiinpanoja tehdessäni ajatellut Tönniesin yhteenliittymiä tai muita yhteisöteorioita, joihin olin tutustunut. Kenttätöön jatkuessa tapahtui kuitenkin muutos, ja

huomasin ajatusteni karkaavan yhä useammin siihen, millä tavalla analysoisin aineistoa. Ymmärsin, että voin pyrkiä katsomaan ja toimimaan avoimin mielin, mutta en voi unohtaa sitä, mitä jo tiedän. Kenttätyön kokemusten tulkitseminen alkaa jo silloin, kun ne havaitaan ja kirjataan muistiin (Lappalainen 2017, 113).

Etnografisen tutkimuksen *avoin ja refleksiivinen* lähestymistapa edellyttääkin myös tutkijalta pyrkimystä avoimuuteen. Etnografiselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimuskysymykset muokkautuvat tutkimusprosessin aikana (Hammersley ja Atkinson 2008, 3), ja muuttuvissa tilanteissa ja olosuhteissa tutkijalta vaaditaan kykyä sopeutua ja sietää epävarmuutta. Istahtaessani pöydän ääreen hätämajoituksen salissa, en voinut tietää, mitä ympärilläni tapahtuu, kenen kanssa juttelen tai miten pitkään viivyn paikalla. Tutkimuksen alussa en voinut olla varma edes siitä, onnistunko osallistuvan havainnoin avulla keräämään sellaisen aineiston, joka auttaa minua vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Epävarmuus voi tuntua myös kiusalliselta, ja erilaisia epämukavia tunteita voikin pitää etnografisen tutkimuksen tekemiseen kuuluvina. Kiusallisilla tilanteilla voi ajatella olevan jopa oma metodologinen arvonsa, jos ne esimerkiksi kertovat jotain tutkittavana olevan organisaation käytännöistä tai ilmiöistä (Sløk-Andersen ja Person 2021, 73).

Avoimuuden hyödyntäminen edellyttää tutkijalta refleksiivistä asennetta ja työtötta. Etnografian refleksiivisyydellä tarkoitetaan sen ymmärtämistä, että tutkijan fyysinen läsnäolo tutkimusmateriaalin syntyhetkellä luo tilanteen, jossa tutkija on osa tutkimuksensa kohdetta (Hammersley ja Atkinson 2008, 14). Refleksiivisyys kuvataan usein jonkinlaiseksi kentällä toimivan tutkijan työkaluksi, mutta sen voi sanoa olevan myös etnografisen tiedontuotannon ydintä (Gould 2016, 14–15). Katse käännetään kohti tutkijaa itseään: Millaisia ovat hänen elämänhistoriansa, ominaisuutensa, arvo maailmansa ja kiinnostuksenkohteensa, ja miten ne vaikuttavat tutkimusprosessin eri vaiheisiin (Hammersley ja Atkinson 2008, 15).

Etnografian refleksiivisellä käänneellä tarkoitetaan 1970-luvulla voimistunutta tietoisuutta siitä, millainen merkitys kenttätyön monimutkaisilla suhteilla, tutkijan tekemillä tulkinnoilla ja oletuksilla on etnografiseen tutkimusprosessiin (Koning ja Ooi 2013, 20). Refleksiivinen käänne liittyi empiiristen sosiaalitieteiden representaatiokriisiin sekä yleensä sosiaalitieteiden postmodernistiseen kritiikkiin, jonka kohteena oli sosiaalitieteiden epistemologinen vallankäyttö: Voiko tutkija esittää kenttähavaintojaan objektiivisina faktoina, vai ovatko ne tutkijaminän tulkintoja eli representaatioita todellisuudesta? (Gould 2016, 16.) Reflektiivisen käänteen taustalla on etnografisen tutkimuksen kolonialistinen perinne ja tapa, jolla tutkittavien ei-länsimaisten yhteisöjen asema siirtomaajärjestelmän valtarakenteissa oli jätetty tutkimuksissa huomioimatta. Kolonialismin luomat rodullistuneet vallan roolit voivat myös toistua tutkijan

ja tutkittavan suhteessa. (Mts. 17 ja 23.) Reflektiivisyys ei siis tarkoita pelkkää individualistista itsereflektiota, vaan tutkijaminän suhdetta vallan mekanismeihin ja koko kenttätöön tekemisen tavan kriittistä tarkastelua (Uusihakala 2016, 93; Gould 2016, 32).

Itse astuin oman tutkimuksen kentälle paitsi tutkimusta tekevänä opiskelijana myös suomenkielisenä, valkoihoisena, keski-ikäisenä, sosiaalityöntekijäidentiteetin omaavana naisena. Muita kentän toimijoita olivat *yöpyjät* ja *työntekijät*, ja eroni heihin oli selvä. En käyttäytynyt kuten työntekijä – minulla ei ollut avainnauhaa tai kannettavaa tietokonetta, en istunut työpöydän takana, en vaikuttanut kiireiseltä, vastannut puhelimeen, täyttänyt tyhjentynttä kahvitermosta tai tehnyt muutakaan hyödyllistä – vaan oleskelin hätämajoituksen yöpyjien keskellä katsellen, kuunnellen, jutellen, muistiinpanoja kirjoittaen, lueskelle ja puhelinta selaten, kuten moni muukin ympärilläni.

Suomenkielisyyteni, valkoihoisuuteni, keski-ikäisyyteni tai naiseuteni eivät siinänsä tehneet minusta erilaista kuin hätämajoituksen yöpyjät; en edustanut hätämajoituksessa yksin yhtäkään näistä kategorioista. Näillä piirteillä oli kuitenkin merkitystä tutkimustyölleni. Suomen kielen osaaminen ja muu kielitaitoni yhdisti minut osaan yöpyjistä ja työntekijöistä, mutta ei kaikkiin, ja oli minulle hyödyllinen resurssi monessa tilanteessa, mutta ei kaikissa. Hätämajoituksen yöpyjät ja työntekijät muodostivat yhdessä hyvin moninaisen joukon erilaisia taustoja ja kielitaitoja, ja oma kielitaitoni oli usein vähemmistössä. Siitä huolimatta valtakielen osaaminen ja ”omalla maalla” toimiminen olivat minulle etuoikeus, joka antoi tekemiseeni itsevarmuutta. Samalla se kuitenkin vähensi mahdollisuuksiani samastua siihen, millaista hätämajoituksessa olisi ilman riittävää kielitaitoa ja tuttua toimintakulttuuria.

Minulla ja suurella osalla hätämajoituksen yöpyjistä ja työntekijöistä oli myös sama, valkoinen ihonväri. Siitä huolimatta ajattelen, että kokemuksemme oli todennäköisesti erilainen. Oma ulkonäköni yhdistettynä muihin piirteisiini sai aikaan sen, että en vaikuttanut *todennäköiseltä* yöpyjältä, vaikka hätämajoituksen salissa istuinkin. Minun ei tarvinnut kommentoida tai vakuuttaa ympäristölle asemaani tutkimusta tekevänä korkeakouluopiskelijana, mutta toisaalta piiloutuminen yhdeksi yöpyjistä ei olisi ehkä onnistunut. Toimiminen naisena sosiaalialan instituutiossa oli minulle työkokemuksen kautta tuttua. Välillä pohdin, onko elekieleni, esimerkiksi hymyni tai keskustelutapani samanlainen miehiksi ja naisiksi olettamieni yöpyjien kanssa. Voi olla, että miehiksi olettamieni yöpyjien kanssa aloin helpommin kontrolloida sitä, miten tuttavallisesti käyttäydyin; en halunnut huomaamattani antaa harhaanjohtavia vihjeitä kiinnostuksesta. Ajattelen kuitenkin, että käytökseni vaihtelu ei lopulta pääsääntöisesti liittynyt olettamaani sukupuoleen vaan muihin tekijöihin, esimerkiksi omaan vireystilaani, keskustelun aiheeseen tai siihen, että en halunnut kuormittaa

majoittujia sosiaalisuuden vaatimuksella. Samoin vaikutti siltä, että kaikenlaiset asiakkaat lähestyivät minua tasapuolisesti, mutta kyse on tietysti vain omasta vaikutelmastani.

Tutkimuskentällä katseeni oli vahvasti sosiaalityöntekijän katse: Kiinnitin esimerkiksi huomiota mahdollisesta erityisestä haavoittuvuudesta kertoviin merkkeihin ja pohdin asiakkaiden yhdenvertaisuuden toteutumista. Esimerkiksi kulttuurintutkija tai kielitieteilijä olisi varmasti kiinnittänyt huomionsa aivan muihin asioihin. Myös se, että olin toiminut aikaisemmin itse hätämajoituksen asiakkaiden sosiaalityöntekijänä, vaikutti koko tutkimusprosessin kulkuun. Ilman työkokemustani en olisi tiennyt koko hätämajoituksen olemassaolosta ja kiinnostunut sen käyttäjien arjen havainnoimisesta. Olin ehkä myös miettinyt enemmän yksittäisten ihmisten elämänkulkuja sen sijaan, että olisin kiinnostunut hätämajoituksesta yhteisönä. Tämän tutkielman kenttätyötä käsittelevässä luvussa kerron tarkemmin, millä tavalla arvelen työkokemukseni vaikuttaneen tutkimuskentälle pääsyyni ja siellä solmimiini suhteisiin. Olin nähnyt hätämajoituksen käytännöt työntekijän näkökulmasta käsin ja tiesin, millaisia elämäntilanteita hätämajoituksen yöpyjillä saattoi olla. Tämä osaaminen auttoi minua usein hahmottamaan tapahtumia hyvin pienien vihjeiden avulla: Tiesin, että yöpyjien keskusteluissa ”paperi” tarkoitti tietoa myönteisestä majoituspäätöksestä ja ymmärsin, mistä oli kyse, kun työntekijät pohtivat hätämajoituksen paikkakiintiön täyttymistä.

4.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyyden arviointi on aktiivinen prosessi, joka kulkee mukana tutkimuksen suunnittelu-, toteutus- ja raportointivaiheissa, ja vastuu tutkimuksen eettisistä ratkaisuista on tutkijalla (Fingerroos ja Kokko 2022, 73). Aloitan oman tutkimukseni eettisen arvioinnin tarkastelemalla *tutkimusaiheen valintaani*. Etnografisen lähestymistavan tausta löytyy länsimaisesta antropologisesta, jossa kuvailevan ja havainnoivan kenttätyön avulla tutkittiin ei-länsimaisia kulttuureja (Hammersley ja Atkinson 2007, 1). 1800-luvun eurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten tutkijoiden kiinnostunut katse kohdistui erityisesti siihen, minkä he kokivat itselleen vieraaksi ja toisenlaiseksi, ”eksoottiseksi”. Tiedeyhteisöllä on ollut suuri merkitys myös alkuperäisasukkaita sortavan ja riistävän siirtomaapolitiikan kehittämisessä ja ylläpitämisessä. Tällä hetkellä on meneillään antropologian tieteenalan itsekriittinen pyrkimys dekolonisaatioon: kolonialistinen asetelma, joka uusiutuu tutkijan ja tutkittavan rooleissa, on nostettu tarkastelun kohteeksi. (Koskenalho 2022, Gould 2016, 23.)

Myös yhteiskuntatieteissä tietyn aiheen valitseminen tutkimuskohteeksi on eettinen valinta (Enroos ja Mäntysaari 2017, 13). Oman opinnäytetyöaiheeni valitsin siksi,

että se ”kiinnosti” minua. Jos pohdin, olisinko voinut toteuttaa tutkimukseni ihan vain kuntalaisille tarkoitettussa majoitusyksikössä ns. paperittomien ihmisten hätämajoituksen sijaan, tunnistan itsessäni viehtymyksen erilaisuuteen ja vierauteen. Toisaalta tiedän, että oma eksotiikannälkäinen kiinnostukseni ei ole tämän tutkimusaiheen ainoa syy ja oikeutus. Sosiaalityön tutkimuksen tehtävänä voidaan pitää heikompiosaisien ihmisten tilanteiden sekä eriarvoistavien rakenteiden ja käytäntöjen näkyväksi tekemistä (mts. 13). Tutkimuskohteenani olevan hätämajoituksen majoittajat ovat sekä asunnottomuutensa että Suomessa oleskelun statuksensa vuoksi yhteiskunnan marginaalissa ja helposti haavoittuvassa asemassa, jonkinlaisessa välitilassa pysyvyyden ulkopuolella (Ahponen 2001, 103). Ajattelen, että heidän elämänsä kuvaaminen on tärkeää.

Yhteiskunnan marginaalissa oleminen on kuitenkin vain näkökulma, ja voi olla niin, että se ei itse asiassa ole hätämajoituksen majoittujien oma näkökulma heidän tarkastellessaan omaa elämäänsä. Ensimmäisenä kenttätyöpäivänä kävin aiheesta keskustelun:

Asiakas tulee juttelemaan, ”ai sä teet gradua täällä?”. Selitän suunnitelmiani ja hän kysyy, miksi olen kiinnostunut *juuri tästä* hätämajoituksesta. Kerron siitä, että olin täällä aikaisemmin töissä ja että yhteisöllisyys kiinnostaa minua. Lopuksi sanon: ”Ehkä tämä on myös vähän tällainen Helsingin kaupungin unohdettu nurkka”. Hän vastaa: ”Ja hyvä vaan, saa olla rauhassa!”

Ajattelen, että puhuimme ehkä majoittujan kanssa eri asioista – minä viittasin ”unohdettamisella” hätämajoituksen yöpyjien marginaalissa olevaan elämäntilanteeseen, hän taas ”rauhassa olemisella” juuri tämän majoituspaikan pieneen paikkamäärään ja päihteettömyyspyrkimykseen – mutta silti keskustelu herätteli minut pohtimaan omaa näkökulmaani ja asenteitani. On helppo olettaa muiden antavan asioille samantaisia merkityksiä kuin itse antaa, ja jos oikeasti tavoitteeni on jäsentää sitä, mitä hätämajoituksessa tapahtuu, on osattava tehdä havaintoja avoimin mielin.

Hyvä *eettinen tutkimuskäytäntö* edellyttää, että tutkimusta tehdessä kunnioitetaan tutkittavien ihmisten yksityisyyden suojaa. Tutkittaville tulee myös antaa tietoa tutkimusaineiston käytöstä koko sen elinkaaren ajan. Tutkijan on toimittava ennakoivasti: tutkimuksen eettisiä riskejä ja toimintatapoja haittojen välttämiseksi on ajateltava jo ennen tutkimuksen aloittamista. (Fingerroos ja Kokko 2022, 66–67 ja 73.) Omassa tutkimuksessani olin läsnä paikassa, joka oli siellä yöpyville ihmisille hyvin tärkeä ja yksityinen. On mahdollista, että pelkkä läsnäolonni lisäsi jo valmiiksi erityisen haavoittuvassa asemassa olevan asiakkaan kokemaa henkistä räsitystä hätämajoituksessa majoittumisesta. Tämän vuoksi rajoitin kenttätyöni tarkasti hätämajoituksen yleisiin tiloihin. Lisätäkseni oman toimintani ennakoitavuutta, ilmoitin etukäteen hätämajoituksen toimiston oveen kiinnittämälläni lapulla, milloin ja monelta olisin seu-

raavan kerran paikalla. Pyrin myös toimimaan hienotunteisesti ja havainnoimaan ympäristöäni tarkasti, jotta olisin valmis poistumaan paikalta, jos minulta olisi sitä toivottu tai olisin itse arvioinut se tarpeelliseksi (kerron tästä lisää luvussa *kenttätyö*).

Henkilötiedolla tarkoitetaan tietoja, joiden avulla henkilö voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi nimi, kotiosoite, sähköpostiosoite tai puhelinnumero. Henkilötietojen suojasta säädetään Euroopan unionin tasolla tietosuojasetuksella, kansallisella tasolla tietosuojalainilla. Henkilötietojen suojalla tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi tutkimuksessa kerättävien henkilötietojen käsittelyyn on täytettävä tiettyjä ehtoja koko aineistonhallinnan elinkaaren ajan. (Fingerroos ja Kokko 2022, 67–69.) Omassa tutkimuksessani en kerännyt henkilötietoja missään tutkimuksen vaiheessa. Tutkimusaineistoni koostuu kirjallisista kenttätyöhavainnoistani. Kirjatessani havaintoja, en kirjannut asioita, joista olisi tullut ilmi yksittäisen ihmisen tai ihmisryhmän henkilöllisyys, kansallisuus, Suomessa oleskelun status, käyttämä kieli tai jokin muu sellainen asia, jonka arvelin mahdollistavan tunnistamisen. En myöskään toiminut itse aktiivisesti saadakseni näitä asioita tietooni.

Ajattelen, että hätämajoituksen yöpyjien taustatiedot olisivat tuoneet lisää ulottuvuuksia tutkimukseeni. Eri kieliryhmiin tai sukupuoleen liittyvien ilmiöiden havainnoiminen ja jäsentäminen olisi varmasti ollut hyödyllistä. Siitä huolimatta halusin tutkimuksessani häivyttää aineistostani kaikenlaiset tunnistetiedot ja katsella sitä hyvin yleiseltä tasolta käsin. Epäilen, että kokemattomana tutkijana ja tämän opinnäytetyön rajoissa en olisi välttämättä pystynyt tekemään tämän syvempää tutkimusta eettisesti kestäväällä tavalla.

Koska en tutkimuksessani käsitellyt henkilötietoja, päätin harkinnan jälkeen poiketa tietoon perustuvan suostumuksen periaatteesta. En siis pyytänyt hätämajoituksen yksittäisiltä yöpyjiltä tai työntekijöiltä kirjallista tai suullista suostumusta tutkimukseeni osallistumiseksi. Jos tutkimusaineisto ei sisällä arkaluontoisia tietoja, sitä ei kerätä eikä säilytetä tunnisteellisenä tai yhdistetä viranomaistietoon, allekirjoitettua tutkimussuostumusta ei pääsääntöisesti tarvita (Kuula 2011, 117). Tutkittavien informointi suullisesti riittää, jos tutkimuksessa ei kerätä tunnistetietoja ja eikä käytössä ole havainto- tai haastattelumuistiinpanojen lisäksi muita tallennevälineitä (mts. 119). Päädyin tähän ratkaisuun kahdesta syystä. Halusin säilyttää hätämajoituksen yöpyjien täydellisen anonymiteetin – suostumuslomakkeen allekirjoitus olisi kertonut heidän henkilöllisyytensä minulle –, ja epäilin, että en vaihtuvien tilanteiden keskellä kenttätyössä pystyisi pyytämään kaikilta tilassa olevilta suostumusta. Perustelen ratkaisuni myös sillä, että tutkimukseni kohteena olivat yhteisöön ja yhteisöllisyyteen liittyvät rakenteelliset tekijät, eivät yksittäisten yöpyjien henkilökohtaiset kokemukset tai ajatukset. Tällä tavalla pyrin myös minimoimaan yöpyjiin kohdistuvan henkisen rasituksen.

Tietoon perustuvan suostumuksen periaatteesta poikkeamisen vuoksi pyysin tutkimussuunnitelmalleni arviointia Jyväskylän yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta. Otin tutkimusta tehdessäni huomioon toimikunnan lausunnossaan antamat ohjeet ja pyrin noudattamaan niitä huolellisesti. Ajattelen, että tutkimukseni eettisen toteuttamisen kannalta olennaista oli tehokas tiedottaminen tutkimuksesta. Laadin tutkimuksestani englannin- ja suomenkieliset tiedotteet (LIITE 1), joita kiinnitin näkyville paikoille hätämajoituksen tiloihin. Tiedotteessa oli myös valokuvani, jotta olisin mahdollisimman tunnistettava liikkeessani hätämajoituksen tiloissa. Tiedotteen rinnalle laadin pienempiä ”käyntikortteja”, joissa oli kuvani, tutkimusaiheeni ja yhteystietoni, jotta yhteydenotto olisi helpompaa.

Hätämajoituksen yöpyjien kieli-, luku- ja kirjoitustaito vaihtelivat. Tämän vuoksi tiedotin tutkimuksestani paljon myös suullisesti keskustellen. Jos yhteistä kieltä ei löytynyt, turvauduin internetin käännöspalveluihin. Joskus tiedottaminen tarkoitti syvälle menevää keskustelua tutkimukseni motiiveista ja metodeista, joskus taas hyvin pinnallista toteamista:

Selitän Googlen kääntäjän avulla, mistä on kyse. Koneääni kääntää puheeni: ”Olen opiskelija. Minusta tulee sosiaalityöntekijä. Teen tutkimusta siitä, millaista tässä jonossa on olla.” Ihmiset nauravat, nyökyttelevät. Ovat kiinnostuneita muistiinpanoistani, näytän kohtaa, johon olen kirjoittanut, että jonossa on seitsemän ihmistä, kaikki nauravat.

Tutkimuksesta tiedottamiseen osallistuivat myös hätämajoituksen työntekijät sekä Helsingin kaupungin työntekijät, jotka tapasivat säännöllisesti kaikki hätämajoituksessa ilman suomalaista kotikuntaa yöpyvät asiakkaansa. Tämä yhteistyö oli tärkeää, koska työntekijöillä oli sellaista kielitaitoa, joka minulta puuttui, ja Helsingin kaupungin työntekijöillä oli käytössään asiointitulkkaukspalvelu.

Oma arvioni on, että tutkimukseni suurin eettinen haaste oli toimia monikielissä ympäristössä niin, että kaikilla tilanteessa olevilla olisi ollut ymmärrys läsnäoloni syystä ja merkityksestä. En voi olla varma, että näin tapahtui. Lähes varma olen kuitenkin siitä, että minulla ei erehdyksessä kuviteltu olevan suoraa tai välillistä päätösvaltaa hätämajoituksen yöpyjien elämäntilanteissa. Uskon myös, että en läsnäolollani kuormittanut merkittävästi hätämajoituksen yöpyjien hyvinvointia.

4.4 Tutkimuskenttä ja kentälle pääsy

Kenttä on perinteisesti etnografiassa tarkoittanut fyysistä paikkaa, jossa ja josta käsin tutkija kokoaa aineistonsa havainnoimalla ja olemalla vuorovaikutuksessa paikallisten ihmisten kanssa (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2018, 8). Antropologisen kenttätönnön voi ajatella olleen olemassa siitä lähtien, kun ihmiset ovat liikkuneet vierailta

mailla havainnoiden itselleen vieraita elämäntapoja: ”kansojen kuvauksia” eli etnografioita on tehty jo ennen antropologisen kenttätutkimuksen vakiintumista tutkimusmetodiksi (Jouhki, Tenhunen ja Salmi 2022, 119). Nykyetnografiassa kenttä määritellään laajemmin. Kenttä ymmärretään prosesseiksi, joissa tutkimusaineistot muodostuvat tutkijan kysymyksenasettelujen, tulkintojen ja kirjoittamisen kautta (Marttila 2018, 374–375). Kenttä voi olla myös jotain muuta kuin fyysinen paikka. Tutkija voi tarkastella esimerkiksi toisen tutkijan keräämää aineistoa tai muuta kirjallista aineistoa, ja tällöin *tekstistä* muodostuu hänen kenttensä, johon etnografinen katse kohdistuu. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2018, 12.)

Oman tutkimukseni fyysinen kenttä muodostui rakennuksesta, jossa hätämajoitus sijaitsi, ja sen pihasta. Oleskeluni rajoittui hätämajoituksen ensimmäisen kerroksen yleisiin tiloihin, jotka jaottelin seuraaviksi paikoiksi: *piha, sali, aula, toimisto* ja *käytävä*. Ensimmäisen kerroksen yleisiin tiloihin kuului myös *parveke*, mutta siellä en kenttätutkimuksen aikana oleskellut. Parvekkeen tapahtumia havainnoin lähinnä kaartaesani polkupyörälläni hätämajoituksen pihalle ja tervehtiessäni sieltä käsin parvekkeella tupakoivia majoittujia. Yleisten tilojen ulkopuolelle jäivät majoittujien makuuhuoneet, kylpyhuoneet, wc-tilat ja toimistohuoneet, joissa Helsingin kaupungin sosiaaliturvaviraston ja sosiaaliohjaaja tapasivat asiakkaita. Tutkimuksen aikana en vierailut näissä tiloissa, mutta tilat olivat minulle päällisin puolin tuttuja; olin aikaisemman työhistoriani aikana kurkistanut makuuhuoneisiin ja muihin tiloihin ovensuusta, sekä kiertänyt myös rakennuksen muissa kerroksissa.

Tutkimukseni fyysinen kenttä laajeni yllättäen koskemaan myös hätämajoituksen lähikatuja ja lähikirjastoa, joissa liikkuessani sattumalta tapasin hätämajoituksen yöpyjiä. Kohtaamiset olivat lyhyitä ja sisälsivät vain tervehtimisen ja nopean kuulumisten vaihdon. En itse ollut näissä vuorovaikutustilanteissa aloitteellinen. Lisäsin kuitenkin tekemäni havainnot osaksi kenttähavaintojani, mutta aineiston kannalta tilanteet eivät olleet merkittäviä.

Tärkeä osa hätämajoituksen puitteita olivat sen aukioloajat sekä muut majoittumiseen liittyvät käytännöt. Hätämajoitus avautui iltapäivällä kello 17 ja sen tiloista oli poistuttava aamulla viimeistään kello 8.30. Arkipäivisin hätämajoituksen rakennuksessa toimi myös Euroopan unionin liikkuvalla väestölle tarkoitettu päiväkeskus, jonka työntekijät olivat paikalla toimistotyöajan mukaisesti ja joka mahdollisti sen, että myös hätämajoituksen yöpyjät pystyivät viettämään aikaa rakennuksen yleisissä tiloissa silloin, kun päiväkeskus oli avoinna (kello 9–16). Makuuhuoneissa oleskelu ei tähän aikaan ollut kuitenkaan mahdollista. Aamuisin puoli yhdeksän ja yhdeksän välissä rakennus tyhjennettiin siivousta varten, samoin iltapäivällä kello 16 ja 17 välillä. Hätämajoituksessa työskenteli kaksi työntekijää iltavuorossa kello 22 asti ja kaksi työntekijää yövuorossa aamuyhdeksään saakka. Paikalla oli yleensä myös yksi tai kaksi ulkopuolisen vartiointiliikkeen vartijaa.

Hätämajoitusrakennuksessa oli ilman suomalaista kotikuntaa oleskelevien lisäksi myös 20 hengen suuruinen kiintiö sellaisia helsinkiläisiä majoittujia varten, joille haluttiin tarjota mahdollisuus päihtettömään majoittumiseen. Ilman suomalaista kotikuntaa olevien majoituspaikkakiintiö oli 130 majoituspaikkaa. Tutkimukseni alkuaikana huhtikuussa 2023 tämä kiintiö ei ollut täynnä, vaan majoittujia oli noin viisikymmentä, mutta myöhemmin toukokuussa majoituspaikkakiintiö täyttyi. Helsinkiläiset majoittujat saavat majoituspäätöksen sekä tarvitsemansa sosiaalityön Helsingin kaupungin asunnottomien palvelukeskuksen kautta (Helsingin kaupunki 2023b). Ilman suomalaista kotikuntaa oleskelevat taas asioivat Helsingin kaupungin maahan muuttaneiden erityispalvelujen yksikössä (Helsingin kaupunki 2023a). Yksikön työntekijät jalkautuivat säännöllisesti tapaamaan omia hätämajoituksessa yöpyviä asiakkaitaan hätämajoituksen tiloihin, tapaamisia varten varattuun toimistohuoneeseen.

Suurin osa kenttätöystäni tapahtui havainnoimalla *salin* tapahtumia. Sali oli tilava huone, jonka pariovet aukesivat rakennuksen eteisaulaan. Suurinta seinää peitti himmennetty ikkuna, joka päästi läpi valon mutta ei katseita. Salin kalustuksena oli kuusi pöytää, joiden ympärillä oli kolmesta neljään tuolia. Salin ikkunaseinää reunusti penkki. Toisella seinällä oli keittiönurkkaus: jääkaappi, pöydän päällä mikroaaltouuni, keittokattila, voileipätarvikkeet, termoskannut kahville ja teevedelle sekä kertakäyttöastioita. Salissa oli myös kaksi sohvaa, yhteiskäytössä oleva tietokone, keinutuoli, pieni kaappi, jonka päällä kaunokirjallisuutta luettavaksi sekä muutamia viherkasveja. Salin seinille oli kiinnitetty erilaisia viestejä, esimerkiksi ilmoitukset langattoman verkon salasanasta ja yhteisten tilojen videovalvonnasta, koronaepidemian ajoista muistuttavat ohjeet yskimisestä ja aivastamisesta, kiello musiikin kovaäänisestä kuuntelestusta ja pyykin kuivaamisesta sekä oma tiedotteeni käynnissä olevasta tutkimuksesta. Muuten seiniä koristivat muutamit julisteet, maisemavalokuvien suurennokset sekä taulutelevisio.

Rakennuksen ulko-oven edustalla, pienellä *pihalla* kadun varressa, oli hyvät tilat oleskelua varten: seitsemän penkkiä, roska-astioita ja tuhkakuppeja sekä muutama vielä tyhjä ruukku odottamassa kesäkukkia. Sisällä *aulatilassa* oli vain pöytä ja tuoli. Myös *käytävä*, joka ohitti ensimmäisen kerroksen makuuhuoneet, peseytymistilat ja työntekijöiden toimistohuoneet, oli pääsääntöisesti tyhjä. Heti käytävän alussa sijaitseva *toimisto* toimi päivisin liikkuvan väestön päiväkeskuksen työntekijöiden työhuoneena ja iltaisin ja öisin hätämajoituksen työntekijöiden toimistotilana. Hätämajoituksen yöpyjät asioivat toimistossa yleensä ovensuussa seisten. Käytävän loppupäässä sijaitsivat kaksi työhuonetta, jotka olivat tarvittaessa Helsingin kaupungin työntekijöiden käytössä, sekä *parveke*.

Tilojen yleisilme oli toimiva ja käytännöllinen, mutta karu. Hätämajoituksen siisteys mietitytti minua muutamaankin otteeseen kenttäpäiväkirjassani, ensimmäisenä kenttäpäivänä kuvaan sitä seuraavalla tavalla:

Salin lattiat ovat likaiset, pähkinöitä ja appelsiinikuoria. Sottaista ja tahmaista, viileää. Tosi paha haju.

Lähes ympäri vuorokauden aktiivisessa käytössä olevat tilat puhuttelivat kokonaisvaltaisesti aisteja. Kenttäpäiväkirjassani toistuvat tilojen lämpötilaa, hajuja ja äänimaailma koskevat havainnot. Huomioin sen, miten salissa istutaan takki päällä, koska tila on niin viileä, miten mikroaaltouuni on käynnissä koko illan ja huone täyttyy ruuanlaiton vaihtelevista hajuista, ja miten äänimaailma on sekoitus ihmisten juttelua, puhelinkeskusteluja, röyhtäyksiä, aivastuksia, naurua ja vaikkapa kynsien leikkaamisesta lähteviä ääniä. Myös älypuhelimet ja tietokone tuovat oman lisänsä äänimaailmaan:

Salin äänimaailma: yhdessä puhelimessa on meneillään uutisvideo, toisessa videopuhelu, kolmannessa musiikkia.

Välillä on hiljaista:

Sali: Enemmän ihmisiä kuin illalla, mutta ihan hiljaista. Kahvi lorisee kuppeihin, haukottuksia siellä täällä. Minäkin haukottelen. Puhelimia latauksessa, kahvia valutetaan tyhjiin linsapulloihin päivää varten. Suurin osa istuu taas yksin.

Tutkimuskentälle pääsulle on etnografisessa menetelmäkirjallisuudessa omistettu runsaasti sivuja: kyse on tutkimuksen onnistumisen kannalta olennaisesta työvaiheesta. Käytännön asioista kuten virallisista tutkimusluvista ja erilaisista epävirallisemmista suostumuksista neuvottelemisen ja sopiminen ovat työläitä mutta tärkeitä prosesseja. (Hammersley ja Atkinson 2007, 41). Omassa tutkimustyössäni yllätyin tutkimuslupaprosessien pitkistä kestoista. Hain tutkimukselleni luvat sekä Helsingin diakonissalaitokselta että Helsingin kaupungilta, ja pyysin myös arvion Jyväskylän yliopiston eettiseltä lautakunnalta. Ensimmäisen pyynnön lähetin joulukuun puolivälissä, ja viimeisen päätöksen sain maaliskuun lopussa. Kentälle pääsyn prosessin voi myös nähdä tutkijan mahdollisuutena sekä saada että jakaa tietoa. Prosessi voi kertoa tutkijalle jotain hänen tutkimuskohteestaan, esimerkiksi sen toimintakulttuurista, sekä tarjota tutkimuskentälle tilaisuuden tutustua tukijaan ja tutkimukseen ennen kenttätöiden aloittamista. (Mts. 41–42.) Kokemattomalle opinnäytetyöntekijälle tutkimusluvan hakuprosessi tuntui pitkältä, mutta oli myös hyödyllinen: saamani huomiot ja korjausehdotukset tekivät tutkimussuunnitelmastani paremman ja jäsensivät ajatuksiani.

Etnografinen tutkimusote rohkaisee havainnoimaan koko tutkimusprosessia etnografisesta näkökulmasta; myös hetket ennen varsinaisen kenttätöiden alkua ovat tärkeitä (Neyland 2007, 67). Toimin itse aikaisemmin tutkimani hätämajoituksen asiakkaiden vastuusosialityöntekijänä. Olin tehnyt viimeisen työpäiväni hätämajoituksessa kymmenen kuukautta ennen kenttätöiden aloittamista, ja tämä toi tarpeellisen välimatkan työroolini ja silloisten asiakkaideni välille. Kenttä oli minulle asiakkaiden

elämäntilanteiden kautta tuttu, mutta toisaalta näkökulmani oli hyvin rajoittunut: minulla ei ollut kokemusta hätämajoituksen arkisista käytännöistä eli kaikesta siitä, mitä toimistohuoneeni oven takana tapahtui. Työkokemukseni oli herättänyt kiinnostukseni tutkimusaihetta kohtaan, ja ajattelenkin, että oikeastaan etnografiani alkoi jo silloin; havainnoista, jotka tein kurkkiessani hätämajoituksen päiväsalin tai murehtiesani oveni takana olevan asiakasjonon pituutta.

Kentän tuttuus tuo tutkimustyöhön monenlaisia ulottuvuuksia. Ennakkotieto ja -oletukset suuntaavat katsetta, eikä "ensivaikutelmaa" voi enää tavoittaa (Hammersley ja Atkinson 2007, 81–82). Itselleni kentän tuttuus tarkoitti monenlaisia asioita: Hätämajoituksen tilat sekä osittain myös työntekijät ja käytännöt olivat minulle tuttuja, ja osasin tunnistaa myös ns. paperittomuuteen ja asunnottomuuteen liittyviä yhteiskunnallisia ja psykososiaalisia ilmiöitä. Pyrin kääntämään kentän tuttuuden vahvuudeksi. Ajattelen, että tuttuus toi minulle varmuutta kentällä toimimiseen sekä lisäsi havainnoista tekemieni tulkintojen syvyyttä. Valitsin myös tutkimukseni näkökulmaksi *yhteisön*, koska yksilökeskeinen asiakastyö hätämajoituksen yöpyjien elämäntilanteiden äärellä oli jo tuttua. Tällä tavalla tavoittelin omaan ajatteluuni raikautta ja tuoreutta, ja kun istuin ensimmäistä kertaa päiväsalin penkille ja kaivoin repustani muistiinpanovihon, minua jännitti. Koin olevani täysin uudessa tilanteessa, kaukana toimistopöydän ääreltä ja entisestä viranomaisroolistani.

Tutkimuskentälle pääsyllä tarkoitetaan etnografiassa sekä konkreettista, fyysistä paikalle pääsemistä että kenttätöiden aikana tutkimuskohteeseen syntyvää yhteyttä (Hammersley ja Atkinson 2007, 43). Tutkijan on tärkeä tavoittaa tutkimuksen kannalta oikeat henkilöt ja luoda ja ylläpitää yhteyttä heidän kanssaan (Neyland 2007, 85). Koska tutkimuskohteeni oli virallisen organisaation instituutio, en voinut ensimmäisenä tavoitella heitä, joita tutkimukseni tulisi koskemaan: hätämajoituksen yöpyjiä. Sen sijaan aloitin tutkimukseni lähestymällä alustavan ideani kanssa sitä Helsingin kaupungin sosiaalityön yksikköä, joka vastaa tutkimuskohteeni yöpyjien sosiaalityöstä ja heidän viranomaispäätöksistään. Kohdistin viestini sekä johtavalle sosiaalityöntekijälle että työntekijöille, jotka käytännössä toimivat hätämajoituksen asiakkaiden kanssa. Tarkoitukseni oli paitsi esitellä alustava tutkimusideani myös tiedustella, onko hätämajoituksen toimintaan tullut muutoksia, joista en ole tietoinen. Tutkimussuunnitelmani valmistuttua lähestyin hätämajoituksen toiminnasta vastaavaa Helsingin Diakonissalaitosta, ensin tiedustellen tutkimuslupaprosessista, sen jälkeen suoraan hakemalla tutkimuslupaa. Tutkimuslupien saavuttua olin sähköpostiyhteydessä sekä hätämajoituksen henkilökuntaan että kaupungin sosiaalityön tiimiin ja kerroin vielä kerran itsestäni, tutkimuksestani ja kenttätöiden alkamisesta. Sosiaalityön tiimin kanssa tapasin kerran kasvokkain ennen varsinaista ensimmäistä kenttätötilannetta, hätämajoituksen työntekijöille esittäydyin sitä mukaa, kun heidän työvuoronsa osuivat kenttätöni kanssa samaan aikaan.

4.5 Kenttätöyön arki

Lopullinen tavoitteeni oli kuitenkin koko ajan mahdollistaa se, että hätämajoituksen yöpyjät antaisivat minun viettää aikaa heidän keskuudessaan. Ajattelen, että hätämajoituksen ja Helsingin kaupungin työntekijät olivat avainhenkilöitä tavoitteeni onnistumisessa. He osallistuivat tutkimuksestani tiedottamiseen ja tarvittaessa vastasivat yöpyjien kysymyksiin, jos en itse ollut paikalla. Tämän vuoksi oli tärkeää, että työntekijät tiesivät mahdollisimman hyvin, mitä ja miksi olin hätämajoituksessa tekemässä. Saapuessani hätämajoituksen tiloihin, tervehdin aina aluksi työntekijöitä ja tarvittaessa juttelimme hetken tutkimuksestani ja sen edistymisestä. Samoin keskustelin muutaman kerran myös Helsingin kaupungin sosiaaliohjaajan kanssa, jonka tapasin hätämajoituksen tiloissa.

Työntekijät olivat saaneet luettavakseen tutkimussuunnitelmani. Minulle jäi vaikutelma, että vaikka jotkut heistä olivat se lukeneet, suurin osa ei ollut, ja henkilökohtaiset keskustelut minun ja työntekijöiden välillä olivat tiedonvaihdossa tärkeimmässä asemassa. Työntekijöiden kiinnostus työtäni kohtaan vaihteli kohteliaasta hymystä siihen, että sain yksityiskohtaisia ohjeita asioista, mihin minun kannattaisi kiinnittää huomiota. Ymmärsin nopeasti, että oma roolini tutkijana oli jotain, josta olin itse vastuussa: minun oli itse muistettava oma tehtäväkuvani ja sitouduttava siihen. Välillä se tarkoitti omanlaisten valintojen tekemistä siitä huolimatta, että tunsin seläkseni työntekijöiden hyväntahtoisen ihmettelevät katseet.

Oma paikkani hätämajoituksessa vakiintui nopeasti. Konkreettisesti löysin paikkani penkiltä salin suuren ikkunan edestä: siitä minulla oli esteetön näköala sekä saliin että eteiseen enkä vinyt pöytätilaa ruokailijoilta. Olin samaan aikaan sekä syrjässä salin laidalla että keskellä tapahtumia. Tästä tutusta "turvapaikasta" käsin kävin keilemassa myös muissa tiloissa olemista. Välillä vietin aikaa aulassa pöydän ääressä, välillä asetuin käytävälle sosiaalityöntekijän ja -ohjaajan tapaamista odottavien ihmisten muodostaman jonon jatkoksi. Henkinen paikkani hätämajoituksessa oli "opiskelija, joka tekee tutkimusta opiskelua varten"; tällä tavalla esittelin itseni sekä majoituksen yöpyjille että työntekijöille. Tutkija valitsee oman roolinsa etnografisella kentällä sen mukaan, mikä kulloinkin on tutkimuksen tavoitteiden ja kenttäolosuhteiden kannalta tarkoituksenmukaista (Hammersley ja Atkinson 2007, 86). Koin, että "opiskelija" oli kohdallani paitsi totta myös mukavan yksiselitteisesti ymmärrettävissä, ja antoi minulle vapauden viettää aikaa haluamissani paikoissa ja haluamallani tavalla: tarkkaillen, lukien ja kirjoittaen.

Etnografisessa kenttätöyössä tutkija voi olla sekä "sisällä" että "ulkona", ja nämä paikat voivat myös vaihdella tai limittyä toisiinsa. Erilaiset paikat vaikuttavat siihen, millaista tietoa on mahdollista saavuttaa. (Hammersley ja Atkinson 2007, 87.) Ollessani hätämajoituksessa en avustanut työntekijöitä heidän tehtävissään ja pyrin myös

välttämään liiallista keskustelua heidän kanssaan, koska koin sen siirtävän minut liian kauaksi työntekijöiden ”puolelle”, pois alueelta, jossa halusin tutkimustani tehdä. En kuitenkaan pyrkinyt piilottamaan sitä tosiasiaa, että tunsin osan työntekijöistä ja olin itsekin toiminut työntekijänä. Hakeuduin oleskelemaan majoittujien keskelle, pidin viileässä salissa takin päällä kuten kaikki muutkin, eivätkä muutkaan asusteeni tai tavarani oikeastaan erottaneet minua ympäristöstäni – paitsi muistiinpanolehtiö, johon tein merkintöjä. Toimin havainnoijana, joka osallistui tapahtumien kulkuun hyvin vähän. Tervehdin, juttelin pitkäänkin jos kanssani aloitettiin keskustelu, ja reagoin ympäristöni tapahtumiin, mutta en itse aloittanut keskusteluja tai puuttunut tilanteiden kulkuun. Ajattelen, että tietynlaisesta passiivisuudesta huolimatta toimin kuitenkin *osallistuvana havainnoijana* (Jouhki, Tenhunen ja Salmi 2022, 134), koska läsnäoloni oli aktiivista ja vuorovaikutteista. Esimerkkiote tutkimuspäiväkirjastani kuvaa toimintatapaani:

Piha, kello 7.45: Lämmin aamu. Ulkona istuskelee neljä naista, minäkin jään penkille istumaan. Hymyilemme, yhteistä kieltä ei ole. Vaihdamme elekielellä kommentteja kauniista ilmasta, viittoilemme aurinkoa kohti. Tupakka palaa. Kahvia kupeissa ja muovipulloissa. Ovesta astuu silloin tällöin ulos yksittäisiä miehiä, jatkavat kuka minnekin suuntaan. Yksi tuttu, jonka kanssa eilen juttelen, astuu ulos, ja yritän moikata häntä mutta hän ei huomaa, laskeutuu portaat varovaisesti alas. Portaiden jälkeen hän horjahtaa, seisahuttaa hetkeksi. Ottaa sitten tiukan kurssin pihan poikki, ei katso ympärilleen.

Vietin aikaa tutkimuskentällä säännöllisesti ja eri kellonaikoina. Tavoitteeni oli saada kattava kuva hätämajoituksen arjesta eri vuoronkaudenaikoina. Osa kenttäjaksoista tapahtui aamulla, aikaisimmillaan kello 7.30 alkaen, osa taas aamu- tai iltapäivällä liikkuvan väestön päiväkeskuksen ollessa avoinna, ja osa kello 17 jälkeen varsinaisen hätämajoituksen avauduttua. Myöhäisimmillään tein havainnot kello 23 asti. Kenttätyöni ajoittui arkipäiviin, en toteuttanut havainnointia viikonloppuisin tai tutkimusjaksolle osuneiden juhlapyhien aikana. Olin usein paikalla hätämajoituksen päivittäisen aikataulun taitoskohdissa, eli silloin, kun aamupalan jälkeen aamulla ja toimistoajan päätyttyä iltapäivällä rakennus tyhjennettiin, ja kaikkien oli siirryttävä ulos. Siirtymätilanteiden dynamiikkaa oli mielestäni kiinnostava havainnoida: Pakollinen ulos ja sisään liikkuminen rikkoi usein pysähtyneen tunnelman, lisäsi majoittujien keskinäistä vuorovaikutusta ja teki erilaiset yhteenliittymät näkyviksi.

Keräsin havainnointiaineistoni lähinnä *olemalla läsnä* hätämajoituksen eri tiloissa. Tämä tarkoitti yleensä sitä, että istuin ja annoin ajan kulua ja tilanteiden vaihtua ympärilläni. Kenttätyössä tutkija on omalla vartalollaan fyysisesti osa tutkimustilannetta, ja läsnäolo vaikuttaa tutkijan kentällä ottamiin rooleihin ja luomiin suhteisiin. Liikkumisella, osallistumisella ja osallistumatta jättämisellä, katseilla, eleillä, etäisyyksien säätämisellä – kaikilla näillä on merkitystä. (Coffey 1999, 73–74.) Omassa kenttätyössäni huomasin nopeasti, että jos istuin salissa pöydän ääressä ja sali alkoi täyttyä ruo-

kailijoista, vein liikaa tilaa. Minua tervehdittiin ystävällisesti, mutta pöytääni ei haluttu istuutua, joten kokonainen pöytä jäi vain minun käyttöni. Koin tärkeäksi aiheuttaa hätämajoituksen majoittujille mahdollisimman vähän epämukavuutta, joten luovuin pöytäpaikastani ja siirryin toiseen paikkaan istumaan.

Samasta syystä pyrin kenttätöitä tehdessäni myös hallitsemaan ilmeitäni, eleitäni ja asentojani. Halusin käyttäytyä hienotunteisesti. En tuijottanut, esittänyt tungettelevia kysymyksiä ("Mitä kuuluu" oli kysymys, jonka saatoin esittää ihmiselle, jonka kanssa olin aiemmin jutellut) tai tehnyt muistiinpanojani tavalla, jonka arvioin olevan provosoiva (muistiinpanoista lisää seuraavassa luvussa). Toisaalta toivoin olemukseni viestivän myös avoimuutta ja lähestyttävyyttä – vaikka ylläpidin etäisyyttä, en halunnut vaikuttaa etäiseltä. Tällainen tasapainottelu on etnografisessa kenttätöissä tavallista ja osa kentällä tapahtuvan työn suhteiden ylläpitoa (Coffey 1999, 74).

Itse pyrin kenttätöissäni myös luontevaan ja helppoon vaikutelmaan, koska ajattelin, että sillä tavalla helpotan myös hätämajoituksen yöpyjien olemista minun kanssani. Eteeni tuli kuitenkin myös asioita, jotka halusin tehdä, mutta joiden tekemiseen ei ollut luontevaa tapaa. Tällainen tilanne oli esimerkiksi sosiaalityöntekijän vastaanotolle jonottavien yöpyjien seuraaminen eli jonon jatkoksi asettuminen. Ehkä epämukavuutta ei tulisikaan vältellä: oma epämukavuus voi herkistää tutkijan paremmin myös hänen tutkimuskohteensa tilanteelle (Koning ja Ooi 2013, 30). Epäilen, että siinä missä sosiaalityöntekijän oven takana jonottaminen ei ollut minulle *luontevaa*, se tuskin oli sitä hätämajoituksen yöpyjillekään.

Omaa onnistumista kenttätöiden suhteiden luomisessa ja säilyttämisessä on vaikea arvioida. Oma läsnäolonni hätämajoituksessa ei aiheuttanut avoimia konflikteja, eivätkä yöpyjät tai hätämajoituksen tai Helsingin kaupungin työntekijät kertoneet minulle omista tai muiden epämukavista tunteista, jotka olisivat liittyneet tutkimukseeni. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö niitä olisi voinut olla. Kenttätöissä keräämässäni havainnointiaineistossa voi nähdä useita erilaisia tapoja, joilla hätämajoituksen yöpyjät minuun reagoivat:

Tervehdin huoneessa olijoita, osa vastaa, osa ei selvästikään jaksa vaivautua. Väsynyt tunnelma.

Lähden ulos, pihalla ei ole ketään. Tuuli on kylmä, suuntaan viereiseen kirjastoon. Siellä onkin kaksi tuttua majoittujaa, tervehdimme, vaihdamme muutaman sanan (olen jutellut heidän kanssaan aikaisemmin). Tunnelma on jotenkin vaivaantunut, toinen vaikuttaa niin nolostuneelta.

Eteinen: Yhtäkkiä saan tuntemattomalta mieheltä suklaapatukan. Hetken kursailen, mutta otan vastaan ja kiitän. Vähän ajan kuluttua syön patukan. En näe miestä enää.

Nainen katselee kännykästä videoita, näyttää myös mulle yhden, jossa on hassu pikkulapsi, ja me nauramme yhdessä.

4.6 Aineisto ja sen käsittely

Tämän tutkimuksen aineistona toimii kenttätöni aikana syntynyt havainnointiaineisto. Tutkimusaineistoa ei kerätä, vaan se tuotetaan ja rakennetaan. Tämä pätee erityisesti etnografiseen tutkimukseen, jossa tutkija itse muodostaa tutkimuskohteensa valitsemalla, mihin katseensa kiinnittää ja mitä siitä kirjaa muistiin ja raportoi. (Jensen ja Auyero 2019, 71.) Vietin aikaa kentällä havainnoiden yhteensä noin 29 tuntia. Tunnit jakaantuivat 15 eri päivälle ja kuuden viikon ajanjaksolle. Yksi havainnointikerta kesti yleensä yhdestä kahteen tuntia. Aluksi ajattelin viettäväni hätämajoituksessa pidemmän ajan kerrallaan, mutta huomasin, että jo kahden tunnin jälkeen keskittyminen havaintojen tekemiseen alkoi väsymyksen vuoksi olla vaikeaa. Jatkuva valppaana oleminen ja vaihtuvat vuorovaikutustilanteet ja äänimaailmat väsyttivät:

Nyt mun hermo meni äänimaailmaan. Huutoa, naurua. Joku entinen asiakas tulee halamaan, yritetään jutella. Alepa-kassia kantava moikkaa päätä nyökäyttämällä. Vaikea keskittyä.

Kirjoitin kenttämuistiinpanoni käsin vihkoon, pääsääntöisesti heti ja hyvin nopeasti. Tilanteissa, joissa juttelin toisen ihmisen kanssa tai olimme muuten läheisessä vuorovaikutuksessa, vaikkapa hyvin vierekkäin seuraamassa samaa asiaa, kirjasin huomioni vasta, kun minulla oli taas kirjoitusrauha. Muistiinpanot olivat sekoitus huomioita ja huomioiden herättämiä ajatuksia. Puhtaaksikirjoitusvaiheessa erotin nämä kaksi toisistaan erilaisella kirjasinlajilla. Pysin kirjoittamaan muistiinpanoni puhtaaksi mahdollisimman nopeasti, usein heti kenttähavainnoinnin päätyttyä. Puhtaaksikirjoitusvaiheessa täydensin lyhyet huomiot kokonaisiksi lauseiksi, lisäksi myös muistivaraista kuvailua silloin, kun se tuntui olennaiselta. Kirjoitin kaikki muistiinpanoni puhtaaksi. En editoinut pois toistoa tai turhalta tuntuja mainintoja. Puhtaaksikirjoitettuja muistiinpanoja kertyi 15 sivun verran.

Olen analysoinut aineistoni käyttäen laadullista sisällönanalyysiä eli jäsentämällä aineistoa luokittelun ja teemoittelun avulla, tutkimuskysymysteni muodostaman kysymyksenasettelun pohjalta. Laadullinen sisällönanalyysi on mahdollista toteuttaa eri tavoin, esimerkiksi aineistolähtöisesti, teoriasidonnaisesti tai teorialähtöisesti, riippuen siitä, mitkä seikat analyysia ohjaavat (Puusa 2020, 151). Oma otteeni aineiston analyysissa on aineistolähtöinen mutta teoriasidonnainen: teoria on vaikuttanut analyysini taustalla, mutta tutkimukseni tavoite ei ole ollut testata teoriaa. Tällaista lähestymistapaa sanotaan myös teoriaohjaavaksi sisällönanalyysiksi. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa aineiston analyysi aloitetaan aineiston ehdoilla, mutta usein kuitenkin teoreettisin perustein, ja myös analyysin edetessä sitä tarkastellaan teoreettisesta viitekehystä käsin. (Tuomi ja Sarajarvi 2018, 132; Puusa 2020, 151.)

Omassa tutkimuksessani Ferdinand Tönniesin teoria erilaisten yhteenliittymien muodoista auttoi minua nostamaan aineistostani esille yhteisöön ja yhteisöllisyyteen liittyviä piirteitä, mutta olen antanut myös aineiston puhutella minua ja johdattaa tutkimustani. Etnografisen tutkimuksen perusta on aineiston kuunteleminen: mitkä asiat sieltä erottuvat, yllättävät tai vaikuttavat muodostavan kiinnostavia kuvioita (Hammersley ja Atkinson 2007, 163). On hyväksyttyä, jos aineistoa luokitellessa ja teemoittellessa jokin sen osa alkaa *hohtaa* tai *kasvaa* niin, että ajattelu ja kirjoittaminen keskittyvät sen ympärille (MacLure 2013, 175).

Tutkimusprosessi ja aineiston käsittely eivät yleensä etene järjestelmällisesti kenttätöyvävaiheesta analyysin kautta johtopäätöksiin, vaan työskentelyn eri vaiheet loittuvat toisiinsa (Palmu 2007, 144). Erityisesti hermeneuttisesti painottuneessa tutkimuksessa ei ole olennaista erotella aineiston luokittelun, tulkinnan ja analyysin vaiheita toisistaan (Puusa 2020, 151). Oman kenttätöyväni loppuvaiheessa huomasin, että aloin jo ajatuksissani jäsentää aineistoa sen sijaan, että olisin jatkanut havainnointityötäni mahdollisimman avoimin mielin. Aineiston jäsentäminen myös jatkui koko tutkielman kirjoitusprosessin ajan; en raportoinut valmiita tuloksia, vaan tulokset muodostuivat raporttia kirjoittaessa ja kirjoittamalla. Myös tutkimuskysymykseni muokautuivat tutkimusprosessin aikana.

Aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin etenemistä voidaan kuvata kolmivaiheisena prosessina, jossa aineisto ensin pelkistetään, sitten ryhmitellään ja teemoitellaan ja lopuksi abstrahoidaan eli käsitteellistetään tai teoretisoidaan. Analyysin tavoitteena on edetä empiirisestä aineistosta tulkinnan ja päättelyn avulla käsitteellisempään näkemykseen tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 122–127.) Aloitin aineistoni analyysin tutustumalla puhtaaksikirjoittamiini muistiinpanoihin huolellisesti. Kenttätöyväni aikana olin jo saanut hyvän kuvan aineistostani ja sen sisällöstä, sekä kirjannut muistiin sen herättämiä alustavia ajatuksia. Tämän jälkeen tarkastelin aineistoni havaintoja suhteessa Tönniesin ajatuksiin yhteenliittymien muodoista, ja käytin siinä apunani tämän tutkielman sivulla 16 esittelemääni taulukointia. Pohdin havaintojeni suhdetta eri yhteenliittymien piirteisiin teemoittelemalla niitä taulukon avulla. Tämä auttoi minua kiinnittämään havaintoni yhteisöteoriaan. Jatkoin analysointia unohtamalla tukena toimineen taulukon ja miettimällä, mitä *todella* haluan aineistostani sanoa, mitä ilmiöitä nostaa siitä esille. Päädyin teemoihin, jotka esittelen seuraavassa alaluvussa. Lopullisessa analyysissä tarkastelen näiden teemojen suhdetta Gemeinschaft ja Gesellschaft -yhteenliittymiin.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa käytetään yleisesti käsitteitä *validius* ja *reliabelius*. Validiuden avulla arvioidaan, onko kohdeilmiön mittaaminen harhatonta ja tarkkaa, ja kohdistuuko tutkimus juuri siihen ilmiöön, jota on tarkoitus tutkia. Reliabelius taas arvioi tutkimuksen luotettavuutta ja toistettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus on kuitenkin ymmärrettävä laajemmin: tutkijan on tärkeintä

pystyä tekemään oma päättelypolkunsa mahdollisimman läpinäkyväksi. (Aaltio ja Puusa 2020, 179–181.) Tämän tutkimusraportin tulosluvussa ja johtopäätöksissä pyrin perustelemaan huolellisesti teoriaan nojaten, miksi liitän aineistostani esiin nostamani ilmiöt osaksi yhteisöteorioita ja Tönniesin teoriaa Gemeinschaft ja Gesellschaft -yhteenliittymistä. Olennaista on myös se, sopivatko tutkimusaineisto, analyysimenetelmä, tutkimuskohde ja käytetty menetelmä toisiinsa (Puusa ja Julkunen 2020, 195). Omassa tutkimuksessani halusin tarkastella hätämajoituksessa yöpyvien ihmisten välisiä suhteita mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, ja etnografinen lähestymistapa teki sen mahdolliseksi. Etnografinen metodi sallii tutkijan seurata tutkimuskentällä havaitsemiaan ilmiöitä väljästi ja vapaasti (Eskola ja Suoranta 2008, 105); etnografisen lähestymistavan avulla on mahdollista päästä lähelle tutkittavaa ilmiötä, ”katsomaan ja kokemaan itse”.

5 TULOKSET: YHDESSÄOLON ILMIÖT

5.1 Yksinolo

Saavuini hätämajoitukseen etsimään yhteisöä, mutta huomioni kiinnittikin *yksinolo*. Moni hätämajoituksessa liikkui, söi ja vietti aikaansa *yksin*:

Yksittäisiä ihmisiä tulee sisään, lämmittävät ruuan mikroaaltouunissa, istuvat syömään, *yksin*, tai vievät ruoan huoneeseen. Joskus joku hakee teekupin huoneeseen. Hiljaista, lähes uneliasta.

Puhelimia latauksessa, kahvia valutetaan tyhjiin limsapulloihin päivää varten. Suurin osa istuu taas *yksin*.

Syöjät alkavat lähteä, istujat jäävät. Jokainen *yksin* oman pöytänsä ääressä.

Ovesta astuu silloin tällöin ulos *yksittäisiä* miehiä, jatkavat kuka minnekin suuntaan.

Yksinolo voi olla seurausta joko pakosta tai valinnasta. Suurin osa sekä Suomen ns. paperittomista että Helsingin asunnottomista ihmisistä on yksineläjiä (Katisko ym. 2023, 20; Kostianen ja Laakso 2015, 16). Tilapäismajoitukseen hakeutuminen on myös yleensä viimeinen vaihtoehto tilanteessa, jossa ihmisellä ei ole sellaista lähipiiriä, jonka luona majoittua (Katisko 2023, 50). Toisaalta vetäytyminen muiden seurasta voi toimia myös keinona saavuttaa *yksityisyyttä* elämäntilanteessa, jossa se ei ole itsestäänselvyys.

Vaikka hätämajoituksen puitteet toivat yöpyjien ympärille intiimiin kodinomaisuuteen viittaavia puitteita kuten yhteiset makuuhuoneet ja ruokailutilat, jaetun jääkaapin ja yhdessä kuunnellun musiikin, hätämajoitus ei ollut koti vaan laitos, jossa yöpymisestä päätti viranomainen. Ferdinand Tönnies kuvaa *Gemeinschaftia* tahtojen

tunneperustaisena, luonnollisena yhteytenä, joka voi syntyä sukulaisten, samalla alueella asuvien tai samoin ajattelevien välille; kodeissa, naapurustoissa tai toveruudessa. Ajatus tunneperustaisesta yhteydestä sisältää myös ajatuksen valinnasta: mahdollisuus viettää aikaa yhdessä sen vuoksi, että halutaan viettää, ei siksi että on pakko. (Tönnies ja Harris 2001, 28–29.) Yhteys ihmisten välille ei synny automaattisesti pelkien jaettujen puitteiden myötä.

Yöpyjän mahdollisuus valita oma seuransa tai seurattomuutensa hätämajoituksen tiloissa oli hyvin rajallinen. Mahdollisuuksia kuitenkin hyödynnettiin niiden rajallisuudesta huolimatta, esimerkiksi tilanteissa, joissa saattoi valita, istuiko syömään yhdessä muiden kanssa, vastasiko tervehdykseen vai vetäytyikö olemaan omissa oloissaan. Myös puhelimen internetyhteys tarjosi tarvittaessa yksityisen kuplan, jossa sai olla rauhassa. Omaan puhelimeen syventynyttä ei helposti lähestytty, eikä hänen odotettu osallistuvan yhteiseen keskusteluun:

Sali: Kuusi ihmistä ja lähes täysi hiljaisuus. Yksi nukkuu, yksi kuuntelee kuulokkeilla, yksi istuu, yksi syö ja on levittänyt erilaisia eväitä ja muita tavaroita eteensä, vähän kuin matkustaessa, yksi tuijottaa maahan, yksi pelaa tietokoneella jotain, äänet ovat päällä mutta vaimeina.

Toinen katsoo puhelimesta uutislähetystä, toinen vetäytyy kauimpaan nurkkaan syömään.

Jaetuissa tiloissa toimiminen vaati joko *sopeutumista tai aktiivista oman tilan ottamista*. Kaikki eivät mahdu samaan aikaan samaan tilaan, joko fyysisesti tai siksi, että tilan jakaminen on psyykkisesti kuormittavaa:

Salissa: Kaksi yksinäistä miestä, yksi nainen. Nainen aloittaa äänekkään videopuhelun, jolloin toinen miehistä poistuu selvästi kyllästyneenä ja mutisee mennessään: "plaa plaa." - - - Kärsimätön mies on tullut takaisin, mutta poistuu heti uudestaan, ei selvästi kestä videopuhelun ääntä. Nyt puheluun osallistuu jo kolme naista, toisessa päässä lapsia.

Hätämajoituksen seinälle kiinnitetyn aikataulun mukaan sali suljettiin käyttäjiltä keskiyöllä. Yövuoroa tekevä työntekijä kuitenkin kertoi minulle juttellessamme, että tästä voidaan joustaa, erityisesti jos nähdään, että joku yöpyjistä haluaa käyttää salia siihen, että viettää aikaa yksin:

"Mieti miten tärkeätä se on, saada olla hetki yksin, kuunnella musaa."

Klassisissa sosiologian teorioissa ihmisen yksinolo nähdään pääsääntöisesti pessimistisestä näkökulmasta, muiden ihmisten seurasta eristäytymisenä ja yhteiskunnasta vieraantumisenä. Yksinolo on poikkeama yhteisöllisyydestä, ja se liitetään yksilön itsekeskeisyyteen ja yksinäisyyden kokemukseen. (Coleman 2009, 756.) Myös Ferdinand Tönnies kuvaa julkisen elämän *Gesellschaft*-yhteenliittymiä löyhemmiksi ja

haavoittuvaisemmiksi kuin lähipiirin Gemeinschaftin. Hätmajoituksen arjessa Gesellschaft-tyylinen yhdessäolo ihmisten välillä olikin yleistä: Kanssakäyminen oli kohdasta ja perustui sopimukseen, mutta samalla se oli väliaikaista ja etäistä.

Yksinoleminen voi olla valinta tilanteessa, jossa muita oman elämän ja arkipäivän kulkuun liittyviä valinnanmahdollisuuksia on niukasti. Yksinolo voi myös muodostua myönteiseksi, yksilölle voimavaroja antavaksi tilanteeksi – erityisesti silloin, kun fyysistä tilaa ja yksityisyyttä on ympärillä vähän. Myönteinen yksinolo voi vapauttaa rajoitteista ja luoda tilaa itsetutkiskelulle. (Ost Mor, Palgi ja Segel-Karpas 2021, 944.) Hätmajoituksen yöpyjät kunnioittivat toistensa yksinoloa: yksinistuvaa tai omaa matkapuhelintaan katsovaa ihmistä ei helposti häiritty. Yksinoloa käsittelevässä esseessään antropologi Leo Coleman kuvaa anonyymia ja urbaania, valittua yksinoloa ”yksinoloksi yhdessä” ja ”sosiaalisesti yksinoloksi” ja toteaa, että sen mahdollistavat ja sitä turvaavat kaikki yksinolijat yhdessä, omalla läsnäolollaan (2009, 769). Myös hätmajoituksen salissa viipyi usein joukko erikseen istuvia ihmisiä, jokainen yksin, mutta yhdessä.

5.2 Ryhmä

Yksinolijoiden lisäksi huomioni kiinnittyi hätmajoituksen yhteistiloissa myös *ryhmiin*, joita yöpyjien keskuudessa oli syntynyt. Osa ryhmittymistä oli tilannekohtaisia ja vaikuttivat syntyvän spontaanisti, osa pysyvämpiä: samat ihmiset aina toistensa seurassa. Sukulaisuuden lisäksi ryhmät muodostuivat pääsääntöisesti yhteisen käytetyn kielen ympärille:

Sitten paikalle tulee kaksi uutta miestä, joilla sama kieli kuin aikaisemmalla. Äänestä juttua, naurun rähäkkiä, iloista musiikkia puhelimesta.

Sukulaisuuteen ja paikallisuuteen kietoutuva yhdessäolo on piirteiltään Gemeinschaft-tyyppistä yhdessäoloa lähipiirin kesken. Samalla hätmajoituksessa tapahtuva ryhmässä liikkuminen ja toimiminen tuntui palvelevan yhteisten päämäärien saavuttamista Gesellschaft-siteiden tavoin: yhteinen tavoite toi ihmiset yhteen. Tärkeä tieto välittyi samaa kieltä puhuvien kesken, ja ryhmässä tilan ottaminen haltuun oli helppoa ja oleminen turvallisempaa:

Joku kaivaa esiin sosiaalityöntekijältä saadun ryppyisen lapun: ohje hätmajoitukseen haikutumisesta. Pyytää saman kielistä tulkkaamaan, seuraa vilkasta keskustelua.

Hätmajoituksen näkyvimmit *ilon ja hyvänmielen ilmaukset* – yhteinen nauru ja laulaminen – liittyivät vahvasti ryhmässä olemiseen. Kontrasti yksinäisten istujien ja

ryhmässä seurustelevien välillä oli suuri. He, joilla oli oma ryhmä ympärillään, *dominoivat* yhteisten tilojen äänimaailmaa ja tilaa. Suuremman seurueen saapuminen yhteisiin tiloihin aiheutti usein sen, että muut yöpyjät vetäytyivät syrjempään:

Iso, levoton porukka kuuntelee musiikkia ja puhelee. Salissa käy muitakin hakemassa mehua ja kahvia, mutta harva jää saliin syömään.

Klo 21.45 Porukka salissa on vaihtunut taas. Nyt paikalla on hällisevä, kovääninen seurue. Joku vielä yrittää sinnikkäästi lukea sohvalla.

Omassa ryhmässä olemisen avulla oli mahdollista tehdä eroa toisiin hätämajoituksessa yöpyviin ihmisiin. Gemeinschaft-liittymissä yhteistä identiteettiä suojataan esimerkiksi sulkemalla erilaiset ulkopuolelle (Tönnies 1979, viitattu lähteessä Nordbäck 2017, 21). Tulkitsen, että tästä oli kyse, kun ryhmä vaikutti antavan jäsenilleen myös rohkeutta poiketa kohteliaasta ja toiset huomioonottavasta käytöksestä, jota rauhanomainen rinnakkaiselo hätämajoituksessa edellyttää, ja toimia *epäkunnioittavasti*:

Saliin on muodostunut iloisten naisten porukka, juttelua ja naureskelua. Vanha, huonokuntoiselta vaikuttava mies saapuu saliin, ottaa teevettä mukiin. Naiset hiljenevät, peittävät suunsa ja nenänsä suureleisesti käsillä ja huiveilla ja antavat ilmeillään minun ymmärtää, että mies haisee pahalle. Mies lähtee salista, naiset purskahtavat kikatukseen.

Gesellschaft-tyyppisille suhteille on ominaista, että yhteiset piirteet eli yhteenliittymät eivät aina yhdistä, vaan erottavat (Tönnies ja Harris 2001, 52). Huolimatta yhteisistä puitteista ja monella tapaa samanlaisista elämäntilanteista, hätämajoituksen yöpyjät muodostivat toisiltaan suljettuja ryhmiä.

Ryhmäteoriassa ryhmät voidaan jakaa tavoitteellisiin ryhmiin, satunnaisiin ryhmiin ja sosiaalisiin verkostoihin. Tavoitteelliset ryhmät ovat välineellisiä yhteen liittymisen muotoja, joiden tunnusmerkki on yhteinen päämäärätietoinen toiminta, satunnaiset ryhmät puolestaan hetkellisiä, olosuhteiden virittämiä ryhmätilanteita, ja sosiaaliset verkostot toisiinsa liitettyjen ihmisten toimintakenttiä. (Jauhiainen ja Eskola 1995, 49–60.) Hätämajoituksen ryhmistä osa perustui sukulaisuuteen, osassa yhteisenä tekijänä vaikutti olevan yhteinen kielitaito. Ulkoapäin tarkkailtuna ryhmät näyttivät syntyneen paitsi olosuhteiden luomina myös yhteisen hyödyn ja tavoitteiden ympärille: tuntemattomassa maassa ja kieliympäristössä oli helpompi liikkua ryhmässä kuin yksin.

Ryhmä tuo jäsenelleen tukea ja turvaa, mutta voi myös toimia yksilölle rajoittavana tekijänä. Ihminen haluaa itse valita ryhmät ja yhteisöt, joihin kuuluu, ja usein se onkin mahdollista. Myös omaan perheeseen ja sukuun on modernissa yhteiskunnassa elävän täysi-ikäisen useimmiten mahdollista ottaa halutessaan etäisyyttä. (Aro ja Jokivuori 2010, 139.) Vieraassa ympäristössä oleminen ja heikko taloudellinen ja oikeu-

dellinen asema lisäävät kuitenkin riippuvuutta lähipiiristä ja vähentävät itsenäistä vallinnanmahdollisuutta (Delgado 2022, 1430–1431). Hätämajoituksessa majoittuvat, sukulaisuuteen perustuvat ryhmät vaikuttivatkin olevan hyvin tiiviitä: he liikkuivat ja toimivat pääsääntöisesti yhdessä.

Ryhmät ovat olemassa osana ympäristöään. Fyysinen ja sosiaalinen ympäristö sekä muut ryhmää ympäröivät ehdot ja toimintaedellytykset vaikuttavat ryhmään – ja toisin päin, suhde on vastavuoroinen. (Jauhiainen ja Eskola 1995, 21–26.) Hätämajoituksen ryhmien olemassaolo näkyi ja kuului muille majoittujille. Useamman hengen ryhmä tarvitsi ruokaillessaan tilaa, ja puheäänen voimakkuus kasvoi yhdessä keskustellessa nopeasti. Ryhmien äänekkyyys ja eloisuus olivat vastakohta yksinolijoiden hiljaisuudelle. Ympäristö hätämajoituksessa reagoi ryhmiin sekä myönteisesti että kielteisesti, elävyyttä arvostavalla elekielellä tai väsymystä ilmaisevalla huokauksella tai tilanteesta poistumisella.

5.3 Läheisyys

Tönniesin Gemeinschaft -suhteiden perusta on joko sukulaisuuden, fyysisen läsnäolon tai älyllisen yhteyden luoma *läheisyys* (Tönnies ja Harris 2001, 27). Yksinolon ja olosuhteiden vuoksi tapahtuvan yhdessäolon lisäksi hätämajoituksessa oli nähtävissä myös yhdessäoloa, joka vaikutti tunnesiteen perusteella valitulta. Toki valinta tapahtui niissä rajoissa, joissa sen oli mahdollista tapahtua. Tulkitsin läheisyydeksi majoittujien väliset, henkilökohtaisia asioita koskevat keskustelut, yhdessäolon, joka vaikutti perustuvan vapaaehtoisuuteen sekä yhteisen vitsailun.

Yöpyjien joukossa oli pareja tai pieniä ryhmiä, jotka säännöllisesti liikkuivat tai viettivät aikaa yhdessä. Keskusteluissa selvisi, että osa ryhmittymistä perustui sukulaisuuteen:

Seurue ottaa minuun kontaktia, joku muistaa mut viime vuodelta. Mulle esitellään: veli, setä, siskon poika. Kaikki täällä.

Osa tuttavuuksista on tavannut toisensa vasta hätämajoituksessa. Tulkintani mukaan ihmisten välisestä läheisyydestä kertovat aineistossani ainakin yhdessä liikkuminen ja toimiminen, tärkeistä asioista keskusteleminen ja yhteinen vitsailu. Yhdessä *liikkumisesta ja toimimisesta* aineistossani on useita esimerkkejä:

Ne kaksi iloista, jotka liikkuvat aina yhdessä, kävivät esittäytymässä ja tarjoutuivat haasteltaviksi, jos haluan myös haastatella. Olivat nähneet tiedotteen.

Samat miehet, jotka ensimmäisenä päivänä keskustelivat toisen tärkeästä viranomaiskäynnistä, istuvat nyt vierekkäin, molemmat omaan peliinsä uppotutuneina. Toinen pelaa kännykällä, toinen tietokoneella. Tavallaan yhdessä, tavallaan erikseen.

Joku mies tulee ulos ovesta, naiset nousevat heti, heittävät reput selkään ja lähtevät kaikki yhdessä kadulle.

Ne syövät yhdessä, jotka ovat tulleet paikalle yhdessä.

Kaksi asiakasta syö yhdessä, juttelevat vähän, katsovat yhdessä puhelimesta videoita hekin.

Tulkitsen läheisyydeksi myös yhteisen *keskustelun* tilanteissa, joissa havainnoin siihen liittyvän henkilökohtaisten asioiden tai huumorin jakamista yhdessä. Aineistossani on esimerkiksi kirjaus ohimennen käydystä keskustelusta, jonka aiheena oli toisen keskustelijan tärkeän viranomaistapaaminen. Keskustelun kuuleminen teki miinuun vaikutuksen:

Arkista juttelua mutta miten tärkeistä asioista! Niin hienoa. Joku täällä, joka ymmärtää tilanteen ja jolla on sama kieli.

Myös muita arkisia mutta tärkeitä asioita jaettiin:

Alkaa keskustelu töistä: jotain olisi tarjolla. Keskustelua siitä, mitä, missä ja monelta.

Läheisyydestä kertova *huumori* näkyy aineistossa lämpimänä naljailuna:

Mies alkaa tehdä lähtöä. Joku kysyy, että minne matka. Mies vastaa, että töitä etsimään. Kysyjä kommentoi, että jaa, luulin, että juhlimaan. Molempia naurattaa.

Iloinen asiakas tulee saliin, huikkaa toiselle: "I didn't see you! Did you go on holiday?" Molemmat nauravat.

Läheisyyden voi liittää *ystävyyteen* ja ihmisen sosiaalisiin verkostoihin, jotka muodostavat joustavan, paikasta riippumattoman ja moninaisen yhteisön (Delanty 2003, 144–145). Ystävyys leikkaa läpi julkisen ja yksityisen tilan, ja valinnanvapaus on olennainen osa sitä. Nämä ovat myös postmodernin yhteisön ominaispiirteitä. (Young 2007, 195; Delanty 2003, 145.) Läheisten ihmisten verkosto voi tarjota emotionaalista tukea, erityisesti asunnottomuuden ja paperittomuuden kaltaisessa elämänkulun haastavassa tilanteessa (Jauhiainen ja Eskola 1995, 63), ja se voi tuoda elämään iloa ja merkityksellisyyttä. Hätmajoituksessa todistamani ilon ilmaukset ja rentoutumisen hetket liittyivätkin tilanteisiin, joissa läsnä oli myös ihmisten välistä läheisyyttä.

5.4 Sopeutuminen

Tiivis yhteiselämä jaetuissa tiloissa edellyttää *sopeutumista*. Tulkitsen aineistostani sopeutumiseksi sovun ylläpitämiseen pyrkivän käyttäytymisen kuten joustamisen, konfliktien välttelyn ja rauhallisen suhtautumisen kanssamajoittujiin. Kenttätyöni aikana havaitsin yöpyjien välillä erilaisia yhdessäoloon liittyviä hankauksia, mutta en avoimia konflikteja. Ainakin yhteisissä tiloissa majoittujat vaikuttivat pyrkivän *rauhanomaiseen rinnakkaiseloon*. Omien tila- ja muiden tarpeiden täyttymisestä ei huolehdittu aggressiivisesti, vaan mahdollisimman kärsivällisesti joustaen. Usein esimerkiksi yhteisen tilan vapautuessa, se täyttyi uudestaan tavalla, josta tuli vaikutelma, että uusi tulija olikin odottanut mahdollisuutta ottaa tilan itselleen:

Kun sali tyhjenee, paikalle asettuvat käytävässä olleet kolme puheliasta miestä, juttelevat innokkaasti keskenään.

Tönnies toteaa tällaisen sopuun ja kirjoittamattomiin sääntöihin perustuvan yhteiselämän liittyvän Gemeinschaftin yhteisöllisiin piirteisiin (Töttö 1997, 161). Kärjistymisen välttäminen näkyi myös tilanteissa, jossa ristiriidat tuotiin esiin avoimesti. Tilanteeseen pyrittiin sopeutumaan myös silloin, suhtautumalla ristiriitaan kevyesti:

Aluksi kaikki jonottajat ovat saman kieliryhmän jäseniä. Myöhemmin tulee mukaan kaksi muuta, jotka jäävät aluksi vähän ulkopuolelle. Kunnes yhtäkkiä aktiivisin jonottajista vetää heistä toisen mukaan keskusteluun ja alkaa puhua Putinista. Elekielellä esittää, että Putin olisi räjäytettävä ilmaan, sanoo englanniksi, että Putin on ”paha”. Toinen vastaa, että Putin ei ole paha ja että Amerikka pitäisi räjäyttää ilmaan. Tämä mielipide-ero toistetaan muutama kertaan ja sitten sen annetaan olla. Molemmat osapuolet keventävät tilannetta naurahduksin.

Gesellschaft-tyyppinen yhteisö, joka tuo yhteen paljon erilaisia ihmisiä, voi tehdä ihmisten toiminnan ja vallankäytön piireistä tarkkarajaisia; jokainen haluaa vain huolehtia omista asioistaan (Tönnies ja Harris 2001, 52). Tämä vaikuttaa toteutuvan myös hätämajoituksen kaltaisessa tiiviissä ympäristössä:

Nainen tulee sisään yksin, ei katso ympärilleen, hakee itselleen leipää. Toimii jotenkin omassa rauhassaan, ylväästi.

- - - se, joka aina istuu puhumattomana yksin, tekee sitä nytkin, yksi syö yksin ja katselee samalla videota puhelimesta.

Halu pysytellä omissa oloissa ja ”vaikeuksista erossa” tulee esiin myös seuraavassa esimerkissä:

Yhtäkkiä hiljainen mies alkaa puhua! Aivan yllättäen. Kohdistaa sanansa toiselle miehelle, joka on ollut huoneessa jo pitkään, mutta puhe on jotenkin sekavaa. Se ei liity mihinkään tarkoituksenmukaiseen ja sitä on vaikea ymmärtää. Mies, jolle sanat osoitetaan, vastaa joltain, jolla yrittää ohittaa tilanteen. Hiljainen mies jatkaa vielä hetken. Lähtee sitten huoneesta. Muut naurahtavat vähän varovaisesti.

Hätämajoitusolosuhteita voi kuvata stressiä aiheuttaviksi; rauhallisinkin hetkinä on olemassa mahdollisuus konfliktien syntymiselle ja arvaamattomille tilanteille (Travis, Rodwin ja Allcorn 2019, 85). Gesellschaftilaisessa yhteisössä rauhaomaisuus perustuu pohjimmiltaan molemminpuoliseen potentiaalisen väkivallan pelkoon (Tönnies ja Harris 2001, 249). Konfliktien välttäminen vetäytymällä omiin oloihin ja pysyttelemällä etäällä muiden asioista ovat tapoja selvitä asuinolosuhteisiin liittyvästä kuormituksesta (Thompson ym. 2016, 48). Tulkitsen, että hätämajoituksen majoittujien suorittamassa kohteliaassa tilan antamisessa oli kyse tällaisesta selviytymisestä.

5.5 Paikka

Hätämajoitus on yhdistelmä *yksityistä ja julkista* tilaa: Siellä tehdään arjen yksityisimmät toimet yhdessä vieraiden kanssa, sellaisten ihmisten edessä, joiden läsnäoloon ei voi itse vaikuttaa. Vieraiden kanssa jaettu, julkinen tila kuuluu Gesellschaft-tyylisiin yhteenliittymiin, joissa ihmissuhteet ylittävät paikalliset puitteet, ja samaan aikaan hätämajoituksen perustarpeiden ympärille kiinnittyvä toiminta liittyi kuitenkin gesellschaftilaiseen yksityiseen ja intiimiin tilaan, ”kotiin”.

Osa yöpyjistä vietti hätämajoituksen tiloissa vain välttämättömimmän ajan eikä oleskellut esimerkiksi salissa yhdessä muiden kanssa, osa yöpyjistä käytti hätämajoituksen tiloja myös päiväaikaan. Myös suhtautumistapa jaettuun yksityisyyteen vaihteli, osa yöpyjistä pyrki ottamaan myös yhteisen tilan omakseen ja rentoutumaan:

Joku laittaa poppia soimaan tietokoneelta. Lukija sohvalla syö suklaata kirjaan syventyneenä.

Jotkut yöpyjistä vaikuttivat hyvin tietoisilta paikan julkisuudesta, ympäröivistä ihmisistä ja omasta käytöksestään:

Hymyilen tervehdykseksi naapuripöydässä istuvalle miehelle. Hän kohentaa heti ryhtiään ja keskeyttää syömisensä, nyökyttelee mulle takaisin sen näköisenä kuin olisin yllättänyt hänet tekemässä jotain ei-toivottua. Nolottaa, yritän ilmeillä, että syö vaan, ei tässä mitään, minä vain tervehdin, anteeksi että häiritsin.

Hätämajoituksen *yhteiset tilat* mahdollistivat majoittujien kokoontumisen yhteen. Salissa oli hyvin tilaa istumiseen, jokaisen pöydän ympärillä oli useampi tuoli ja myös pihalla penkkejä oli riittävästi ja ne oli järjestetty niin, että seurustelu oli mahdollista. Yhteiset tilat olivat avarat ja niissä oli kameravalvonta. Pieniä, yksityiseen käyttöön sopivia tiloja ei ollut. Yhteistilojen seinillä korostuivat säännöt ja ohjeet:

Laput seinällä: Ilmoitus wifin salasanasta, ilmoitus videovalvonnasta, korona-ajoista jääneet ohjeet yskimisestä ja aivastamisesta, älä kuuntele musiikkia kovalla, älä kuivaa täällä pyykkää, tietokoneen käyttöaika 30 min / henkilö (englanniksi, romaniaksi ja venäjäksi), juliste, jossa kehoitetaan ryhtymään Iso Numeron myyjäksi, HDL:n juliste, kaksi suurta tai-devalokuvasuurennosta, pieni taulu, kello, Hirundon yhteystiedot, mun tiedote tutkimuksesta + käyntikortit, "Pääsy huoneisiin kielletty kello 9-17" monella kielellä.

Puhelimet ja internetyhteys tarjosivat paikan, jossa viettää yksityistä aikaa, mutta myös yhteyden omiin ihmisiin ja paikkoihin hätämajoituksen ulkopuolella. Puheluiden kautta oma tuttu maailma oli läsnä hätämajoituksen arjessa:

Piha: Kello 9 suurin osa ihmisistä valuu takaisin sisälle. Penkeille jäämme vain minä ja kaksi muuta. "Can you give me a cigaret?", kysyy toinen toiselta. Ja vastaa sitten sätkätarpeet saatuaan suomeksi: "Kiitos paljon." Käärii savukkeen, vaihtaa mukavampaan asentoon ja aloittaa videopuhelun: "Mama? Mama!" Nauraa, vetää savut savukkeestaan, alkaa jutella.

Pariskunta soittaa lapsilleen kotimaahan videopuhelun, lapset esitellään myös mulle. Pie-nin lapsista nukkuu, katselen ruudulla nukkuvaa lasta.

Myös Tönniesin maailma laajenee lisääntyvien kauppasuhteiden sisältämien Gesellschaft-yhteenliittymien vaikutuksesta niin, että "kokonainen valtio ja koko maailma alkavat muistuttaa yhtä kaupunkia" (Tönnies ja Harris 2001, 252). Hätämajoituksessa soitettujen videopuhelujen kautta paikallinen ja paikallisen ylittävä vuorovaikutus kietoutuvat yhteen, ja tiiviit ja intiimit suhteet ovat mahdollisia myös ilman fyysistä läheisyyttä.

Moni hätämajoituksen yöpyjistä eli oman älypuhelimien tai salissa yhteiskäytössä olleen tietokoneen kautta samaan aikaan useassa eri paikassa. Sosiologi Jock Young kuvaa, miten postmodernissa maailmassa voi olla "missä vain jossain muualla" (2007, 188); on mahdollista olla samaan aikaan sekä helsinkiläisen hätämajoituksen pihamaalla että vanhempien luona Accrassa. Suomessa ns. paperittomana oleskelevia ihmisiä koskevassa tutkimuksessa on todettu, että kansallisvaltioiden rajat ylittävällä vuorovaikutuksella on suuri merkitys tärkeiden sosiaalisten siteiden ylläpitämisessä. Neljä viidestä tutkimukseen osallistuneesta oli säännöllisesti yhteydessä lähipiiriinsä maan rajojen ulkopuolella, ja kaikki heistä käyttivät yhteydenpitoon sosiaalista mediaa tai älypuhelimien pikaviestipalveluja. (Jauhiainen ja Tedeschi 2021, 153.) Oma älypuhelin toi myös muiden maiden kulttuuritarjonnan ja uutiset keskelle hätämajoituksen yöpyjien helsinkiläistä arkea, sekä tarjosi tarvittaessa "paikan", jonne saattoi siirtyä olemaan yksin.

Hätämajoituksen yhteisten tilojen konkreettiset puitteet tukivat gesellschaftilaista julkista, sääntöihin perustuvaa kanssakäymistä. Yhteisen tilan olemassaolo periaatteessa mahdollisti kokoontumisen, mutta tila ei kuitenkaan rohkaissut tiiviiseen, läheiseen yhdessäoloon ja tutustumiseen. Tiloissa oli kameravalvonta ja ne oli järjestetty niin, että yksityisyyteen vetäytyminen ei ollut mahdollista. Ihmisen ympäristössä aineelliset ja inhimilliset toimijat vaikuttavat toisiinsa, yhdistyvät (Lehtonen

2008, 25): Suuri yhteinen tila vaikutti hätmajoituksen inhimillisen yhteisön muodostumiseen, mutta samalla myös ihmiset vaikuttivat tilaan, olivat sen muodostumisen takana päättämässä, millainen tila on turvallisuuden kannalta hyvä ja henkilökunnan helppo valvoa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Etnografinen havainnointitutkimus hätämajoituksen tiloissa näytti minulle vastakoh-tien paikan: Samassa huoneessa viihtyivät sekä iloinen seurue että yksinäinen istus-kelija, ilmassa oli aistittavissa samanaikaisesti sekä levottomuutta että pysähtynei-syyttä. Aineistoni perusteella hätämajoituksessa oli tunnistettavissa erilaisia konk-reettisia toiminta- ja vuorovaikutustapoja, jotka vaikuttavat siihen, minkälainen yh-teisö hätämajoituksessa on mahdollista rakentua. Tällaisia olivat vaikkapa se, miten jokainen valitsi salissa käyttöönsä oman ruokapöydän, jos vain mahdollista, tai miten ihmiset jakoivat toisilleen työnhakuvinkkejä. Olen ryhmitellyt nämä asiat sen mukaan, mistä ilmiöstä ne tulkintani mukaan kertovat. Nimesin ryhmät käsittein *yksinolo*, *ryhmä*, *läheisyys*, *sopeutuminen* ja *paikka*.

Tarkastelen näitä ilmiöitä Ferdinand Tönniesin Gemeinschaft ja Gesellschaft -käsitteiden avulla; millä tavalla Gemeinschaft ja Gesellschaft -liittymien piirteet hätä-majoituksen elämässä näkyivät. Olen koonnut aineistosta nostamani keskeiset ha-vainnot tähän taulukkoon:

Taulukko 2 Hätämajoituksen yhteisöön liittyvät ilmiöt ja Gemeinschaft ja Gesellschaft

Ilmiö	Gemeinschaft	Gesellschaft
Yksinolo		vieraantuminen, yksinäisyys
Ryhmä	turva, tuki, ilo	päämääränä pärjääminen, erottuminen muista
Läheisyys	jakaminen, välittäminen, yh-dessäolo	
Sopeutuminen	pyrkimys sopuun	kohteliaisuus, ensisijaisesti omista asioista huolehtimi-nen
Paikka	tiivis, jaettu arki, yhteys lähi-piiriin	monipaikkainen elämä, sään-nöt, julkisuus

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut tarkastella, millaisin eri tavoin tutkimani hätämajoituksen yöpyjät liittyvät toisiinsa: löydänpö hätämajoituksen arjesta Gemeinschaftin vai Gesellschaftin piirteitä – ja mitä se tarkoittaa. Ferdinand Tönnies kuvaa ihmisten välisten yhteenliittymien eroavaisuuksia toteamalla, että Gemeinschaft liittö ihmiset yhteen heidän välisistä eroistaan huolimatta, mutta Gesellschaft pitää ihmiset erillään riippumatta tekijöistä, jotka heitä yhdistävät (Tönnies ja Harris 2001, 53). Havaintojeni perusteella hätämajoituksen yhteisössä esiintyy näitä molempia; ihmisten välisessä kanssakäymisessä ovat aina läsnä sekä Gemeinschaft että Gesellschaft. Gemeinschaft-liittymissä sosiaalinen suhde on itse toiminnan päämäärä, Gesellschaft-liittymissä sosiaalinen toiminta ja suhde ovat välineitä yksilöllisten päämäärien toteuttamiseksi (Aro ja Jokivuori 2010, 114). Eli onko hätämajoituksen yöpyjälle esimerkiksi ystävällinen käytös kanssaihmissä kohtaan arvo sinänsä vai väline rauhallisten yönien saavuttamiseksi?

Kuten yhteisöistä usein sanotaan, hätämajoituskin ”muodostaa oman maailmansa”. Tönnies kuvaa gemeinschaftilaista yhteiseloa kanssakäymiseksi, joka on ihmiselle tuttua ja miellyttävää, ja joka on tarkoitettu vain rajatulle joukolle, omalle lähipiirille (2001, 18). Nämä määritelmät eivät kovin helposti sovi hätämajoitukseen, jossa elämisen puitteet ovat karut ja ulkoapäin määritellyt ja jossa arki on pakko jakaa yhdessä vieraiden ihmisten kanssa. Tönnies kuvaa myös, miten Gesellschaftin puolelle siirtyminen on kuin astuisi ulos, vieraalle maalle, tuntemattomien pariin (mts. 18). Tämä tuntuu jo sopivan paremmin tutkimaani hätämajoitukseen, sen moninaisten kielten, kansalaisuuksien ja sattumanvaraisten kohtaamisten maailmaan.

Ja silti, satunnaisuudesta, väliaikaisuudesta ja vieraudesta huolimatta hätämajoituksessa ovat läsnä myös läheisyys ja jakaminen. Tällainen lähipiirille varattu gemeinschaftilainen suhteiden muoto on hätämajoituksessa olemassa sekä kasvokkain kanssayöpyjien kesken että maailmanlaajuisesti tietoliikenneverkon ja teknologian kautta. Nauru, hymy ja rentoutuminen liittyvät hätämajoituksen arjessa lähes aina muiden ihmisten seurassa olemiseen ja yhdessäoloon, myös älypuhelimien välityksellä. Läheisyyden ja jakamisen luoma yhteisöllisyys ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti. Olen kirjoittanut kenttämuistiinpanoihini ajatuksen siitä, miten muiden yhteisöllisyys vaikuttaa vievän tilaa toisilta. Todistin hätämajoituksessa usein tilannetta, jossa äänekäs seurue tai videopuhelu saivat ulkopuoliset ärtymään tai väsymään.

Hätämajoitusta voi luonnehtia välitulaksi kahden eri paikan ja tilan välissä: aikaisemman ja tulevan. Hätämajoituksessa on tarkoitus oleskella väliaikaisesti elämäntilanteessa, jossa asumisjärjestelyn lisäksi on usein muutakin väliaikaisuutta. Välitulassa yhteisö muodostuu usein ei-verbaalisen tunnistamisen kautta. Vaikka yksilöt eivät varsinaisesti tuntisi toisiaan, he tiedostavat toistensa ja yhteisön olemassaolon. Tällaisen yhteisön olemassaolo konkretisoituu vuorovaikutukseksi usein silloin, kun tapahtuu jotakin yllättävää. (Delanty 2003, 142.) Myös hätämajoituksen yöpyjiä voi

kuvata joukoksi ihmisiä, jotka toisaalta ovat hyvin vahvasti olemassa toisilleen ja konkreettisestikin toisiaan lähellä sekä ruokapöydässä että nukkuessa, mutta toisaalta toimivat toisistaan erillisinä, etäisyyttä vaalien. Tämän voivat rikkoa yllättävä tai ulkopäin luotu tilanne: vieruskaveri, joka alkaakin yhtäkkiä keskustella, tai pitkä ja tylsä jonotustilanne sosiaalityöntekijän oven takana sattumanvaraisten, aikaisemmin vieraksi jääneiden kanssamajoittujien seurassa.

Hätämajoituksen majoittujien muodostamassa yhteisössä on piirteitä, jotka eivät tue tiiviiden yhteenliittymien muodostumista: Paikan luonne julkisena tilana, majoituksen väliaikaisuus, kielten ja taustojen moninaisuus sekä majoittujien elämien monipaikkaisuus. Yhteisistä seinistä ja ehkä elämäntilanteestakin huolimatta tunne yhteenkuuluvaisuudesta tai kokemus siitä, että jakaa jotain yhteistä muiden majoittujien kanssa, eivät ole itsestään selviä tai välttämättä toivottujakaan asioita. Sosiologi John Bruhn toteaa, että yhteisön syntymistä estävät *kulttuurin tilana oleva pelko, epäluottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin sekä juurettomuus* (2011, 289). Vakiintumattomasti Suomessa oleskelevien asunnottomien hätämajoituksessa nämä kaikki ovat läsnä.

Yhteisön vahvistamiseen ja tasaveroiseen yhteisöllisyyteen kannattaa kuitenkin pyrkiä. Asunnottomien asumisyksikössä tehdyn tutkimuksen mukaan asukkaiden hyvinvointiin vaikutti erityisesti se, kokiko asukas yksinäisyyttä; koettu yksinäisyys lisäsi huonovointisuutta (Saari 2016, 305). Hätämajoitus on Helsingin kaupungin järjestämää lakisääteistä sosiaalipalvelua, ja sosiaalipalvelussa on kyse ihmisten hyvinvoinnin ylläpitämisestä tai kohentamisesta (Helsingin kaupunki 2021, 40). Hätämajoituspalvelun tulisi siis jollain tavoin tukea hätämajoituksessa majoittuvien ihmisten hyvinvointia. On tärkeä kiinnittää huomiota siihen, millä tavalla hätämajoituksessa yöpyvillä olisi keskenään tasaveroinen mahdollisuus kokea yhteisöllisyyttä. Edellisessä kappaleessa mainittujen yhteisön syntymistä estävien tekijöiden vastakohtat ovat *turoallisuus, luottamus ja kokemus kuulumisesta*. Näiden asioiden vahvistaminen kuuluu sosiaalityön perustehtävään, ja se voi tapahtua myös yhteisöllisiä siteitä tuemalla.

Tämä tutkielma perustuu muutamaa keskustelua lukuun ottamatta havainnoinnilla kerättyyn aineistoon ja siitä tekemiini tulkintoihin. Pelkkä havainnoiminen ei kerro, mitä tässä tutkielmassa esittelemieni ilmiöiden *takana* on. Ulkopuolelta seuraillemalla en voi tietää, kokeeko yksinoleva ihminen yksinäisyyttä tai mitkä asiat oikeasti motivoivat jonkun toisen soittamaan päivittäin videopuhelun vanhemmilleen, mikä puhelun sisältö todella on ja mitä tunteita sen soittaminen herättää. Luonteva jatko tälle tutkimukselle olisikin syventävien haastattelujen tekeminen. Toisaalta myös laajempi tutustuminen rakenteisiin olisi kiinnostavaa; esimerkiksi asumispalvelujen tuotantotavan vaikutusta asukkaiden yksinäisyyteen on tutkittu Suomessa vielä vähän (Saari 2016, 305).

Tämän tutkimuksen rajatuissa puitteissa oli mahdollista toteuttaa vain pinnallinen, alustava kurkistus hätämajoituksen elämään. Tässä tutkielmassa ei oteta juuri ollenkaan huomioon sitä, miten kielellisesti ja kulttuurisesti moninainen paikka hätämajoitus on ja miten erityisessä oikeudellisessa ja sosiaalisessa asemassa sen asukkaat Suomessa ovat. Myös sukupuolen merkitys asunnottomuudessa ja asunnottomuuskokemuksessa jäävät ilman huomiota. Nämä ovat kuitenkin asioita, jotka ovat ajankohtaisia sosiaalityön tutkimuksessa ja asiantuntijuuden kehittämisessä. Esimerkiksi sekä Suomen sisäinen että valtion rajat ylittävä elämän monipaikkaisuus on ilmiö, joka vaatii uudenlaista sosiaalityön osaamista (Rannanpää ym. 2022, 11).

Olen kirjannut kenttäpäiväkirjaani kömpelön sananvaihdon, joka on käyty yhtenä keväisenä aamuna hätämajoituksen pihalla istuessa:

Linnut laulavat. Yhtäkkiä kani juoksee naapuritalon pihalta ja pysähtyy keskelle katuun. ”Pupu!” huudahdan, ja muut toistavat kuorossa ”pupu?” Jotenkin hassu hetki. Lokit kiertelevät korkealla, kadulla koiranulkoiluttajia, työmatkalaisia.

Kirjauksen jälkeen muistiinpanovihossani on tyytyväinen huokaus: ”Tämä on just sitä, mitä halusin tehdä, kun olin töissä täällä.” Oma toiveeni tälle tutkimukselle oli päästä pois viranhaltijan työhuoneesta ja nähdä, kuulla, haistaa ja tuntea edes jotain siitä, millaista hätämajoituksen elämä on. Hätämajoituksen salissa, pihalla ja käytävällä tapasin erilaisia ihmisiä kuin työpöytäni äärellä: omaa arkeaan eläviä. Todelliseen kumppanuuteen perustuva yhteisösosiaalityö tunnistaa yhteisön sisäiset resurssit ja yhteisön jäsenillä olevan ”toisen tiedon” (Juhila 2006, 129). Jotta nämä yhteisön voimavarat voidaan tunnistaa ja tunnustaa, on yhteisöön ensin tutustuttava.

LÄHTEET

- Aaltio, Iiri ja Anu Puusa. 2020. "Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?" Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toimittajat Anu Puusa ja Pauli Juuti, 177–188. Helsinki: Gaudeamus.
- Ahponen, Pirkkoliisa. 2001. "Kodittomuuden marginaalissa." Teoksessa *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Toimittaja Minna Suutari, 103–124. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura (20). Helsinki: Yliopistopaino.
- Aro, Jari ja Pertti Jokivuori. 2010. *Klassinen sosiologia ja moderni maailma*. Helsinki: WSOY.
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA. 2023. *Asunnottomat 2022*. Selvitys 2. Lahti.
- Baumeister, Roy ja Mark Leary. 1995. "The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation." *Psychological Bulletin*, 117(3): 497–529.
- Beck, Ulrich ja Elisabeth Beck-Gernsheim. 2002. *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Lontoo: SAGE Publications.
- Bruhn, John G. 2011. *The Sociology of Community Connections*. Lontoo: Springer.
- Busch-Geertsema, Volker, Dennis Culhane ja Suzanne Fitzpatrick. 2016. "Developing a global framework for conceptualising and measuring homelessness." *Habitat International* 55: 124–132.
- Coffey, Amanda. 1999. *The Ethnographic Self*. SAGE Publications.
- Cohen, Sheldon. 2004. "Social Relationships and Health." *American Psychologist*, 11: 676–684.
- Coleman, Leo. 2009. "Being Alone Together: From Solidarity to Solitude in Urban Anthropology." *Anthropological Quarterly* 82(3): 755–778.
- Cruikshank, Barbara. 1999. *The Will to Empower: Democratic Citizens and Other Subjects*. Ithaca New York: Cornell University Press.
- Delanty, Gerard. 2003. *Community*. Oxfordshire: Taylor & Francis Group.
- Delgado, Vanessa. 2022. "Leveraging protections, navigating punishments: How adult children of undocumented immigrants mediate illegality in Latinx families." *Journal of Marriage and Family* 84:1427–1445.
- Emerson, Robert M., Rachel I. Fretx ja Linda L. Shaw. 1995. *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Enroos, Rosi ja Mikko Mäntysaari. "Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta." Teoksessa *Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Toimittajat Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari ja Satu Ranta-Tyrkkö, 7–40. Tampere: Tampere University Press.
- Eräsaari, Leena. 2012. "Jos ratkaisu on yhteisö, niin mikä on ongelma?" Teoksessa *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Toimittajat Karin Filander ja Marjatta Vanhalakka-Ruoho, 67–86. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Jyväskylä: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.

- Eskola, Jari ja Juha Suoranta. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fingerroos, Outi ja Jukka Jouhki. 2018. "Etnologinen kenttätö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*. Toimittajat Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 79–108. Helsinki: Ethnos ry.
- Fingerroos, Outi ja Marja Kokko. 2022. "Tutkimusetiikka ja hyvä tieteellinen käytäntö." Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Toimittajat Outi Fingerroos, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 64–89. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gans, Herbert. 2010. "Public Ethnography; Ethnography as Public Sociology." *Qualitative sociology* 33(1): 97–104.
- Gerst-Emerson, Kerstin ja Jayani Jayawardhana. 2015. "Loneliness as a Public Health Issue: The Impact of Loneliness on Health Care Utilization Among Older Adults." *American Journal of Public Health* (105)5: 1013–1019.
- Gould, Jeremy. 2016. "Refleksiivisyyden poluilla. Epistemologisesti radikaalin yhteiskuntatieteen puolustus." Teoksessa *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Toimittajat Jeremy Gouls ja Katja Uusihakala, 9–37. Helsinki: Gaudeamus.
- Hammersley, Martyn ja Paul Atkinson. 2007. *Ethnography. Principles in Practice*. New York: Routledge.
- Heikkilä, Eino. 2022. "Kenttämuistiinpanot postmodernissa etnografiassa." *Elore* 29(1): 151–163.
- Helsingin Diakonissalaitos. 2023. Hätämajoitus. Luettu 13.3.2023.
<https://www.hdl.fi/hatamajoitus/>
- Helsingin kaupunki. 2021. *Kasvun paikka. Helsingin kaupunkistrategia 2021–2025*. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Helsingin kaupunki. 2023a. Hätämajoitus. Luettu 10.3.2023.
<https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=7471>.
- Helsingin kaupunki. 2023b. Asunnottomien palvelut. Luettu 3.5.2023.
<https://www.hel.fi/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-ja-taloudellinen-tuki/asunnottomien-palvelut>.
- Hintikka, Kari A. 2011. "Sosiaalinen media – yhteisö vai verkosto?" Teoksessa *Yksilöllinen yhteisöllisyys*. Toimittaja Seppo Kangashuhta, 114–131. Tampere: Tampere University Press.
- Huhta, Helena, Malin Fransberg ja Mikko Salasuo. 2021. "Toisin näkeminen : etnografia kriminologisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteessä." Teoksessa *Empiirinen oikeustutkimus*. Toimittajat Kati Nieminen ja Noora Lähteenmäki, 181–199. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyppönen, Pinja ja Mikaela Lindroos. 2020. *Paperittomien sosiaalipalvelut Helsingissä*. Sosiaalinen raportti. Maahanmuuttoyksikkö. Helsingin kaupunki.
- Hämeenaho, Pilvi ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2018. "Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*. Toimittajat Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 7–31. Helsinki: Ethnos ry.

- Hänninen, Riitta, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi. 2022. "Etnologian ja antropologian tietoteoreettiset erityispiirteet." Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Toimittajat Outi Fingerroos, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 45–64. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Imonen, Kaj. 2004. "Sosiaalinen pääoma ja suuret ikäluokat." Teoksessa *Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus*. Toimittajat Jani Erola ja Terhi-Anna Wilska, 163-180. Jyväskylä: Minerva Kustannus.
- Jauhiainen, Jussi ja Miriam Tedeschi. 2021. *Undocumented Migrants and their Everyday Lives. The Case of Finland*. IMISCOE Research Series. Springer.
- Jauhiainen, Riitta ja Marjatta Eskola. 1995. *Ryhmäilmiö*. Juva: WSOY.
- Jensen, Katherine ja Javier Auyero. 2019. "Teaching and Learning the Craft: The Construction of Ethnographic Objects." Teoksessa *Urban Ethnography: Legacies and Challenges*. Toimittanut Richard E. Ocejo, 69–90. Research in Urban Ethnography, Volume 16. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Jouhki, Jukka, Sirpa Tenhunen ja Jelena Salmi. 2022. "Etnografia antropologiassa." Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Toimittajat Outi Fingerroos, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 119–138. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Juhila, Kirsi, Suvi Raitakari ja Cecilia Hansen Löfstrand. 2017. "Responsibilisation in Governmentality Literature." Teoksessa *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Toimittajat Kirsi Juhila, Suvi Raitakari ja Christopher Hall, 11–34. Oxon: Routledge.
- Julkunen, Raija. 2017. *Muuttuvaat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina*. Jyväskylä: SoPhi 137.
- Järvinen, Tero ja Markku Janhukainen. 2001. "Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua." Teoksessa *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Toimittaja Minna Suutari, 125–152. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura (20). Helsinki: Yliopistopaino.
- Kallinen, Timo ja Taina Kinnunen. 2023. "Etnografia." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Toimittaja Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 12.4.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>.
- Kalliokoski, Taina. 2020. *Yhteisöllisyyden rajat yhteistoiminnan ja ihmisen perushyvien näkökulmasta*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Karjalainen, Pekka, Anna Metteri ja Minna Strömberg-Jakka. 2019. *Tiekartta 2030. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41.
- Katisko, Marja, Iris Annala, Maija Kalm-Akubardia, Anitta Kynsilehto, Camilla Marucco, Tuula Pehkonen-Elmi ja Katriina Viljanen. 2023. *Paperittomien henkilöiden sosiaaliset oikeudet Suomessa*. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:6.
- Koning, Juliette ja Can-Seng Ooi. 2013. "Awkward encounters and ethnography." *Qualitative research in organizations and management* 8 (1): 16–32.

- Kostiainen, Eeva ja Seppo Laakso. 2015. *Helsinkiiläisten asunnottomuuspolut*. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 2015:I.
- Kotkas, Toomas. 2019. *Rajat ylittävä sosiaalioikeus*. Helsinki: Alma Talent.
- Kouri, Jaana ja Tiina Mahlamäki. 2022. "Etnografinen kirjoittaminen." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*. Toimittajat Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 379–403. Helsinki: Ethnos ry.
- Koskenalho, Ninnu. 2022. "Antropologia pyrkii sinuiksi historiansa kanssa." *Antroblogi* (blogi), 14.4.2022.
- Kovero, Seppo. 2004. "Puhdas, soveltava ja empiirinen. Ferdinand Tönniesin "erityisen sosiologian" järjestelmä – Mies, teoria ja tulkinnat." Väitöskirja, Joensuun yliopisto.
- Kuula, Arja. 2011. *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Lappalainen, Sirpa. 2007. "Havainnoinnista kirjoitukseksi." Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Toimittajat Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen, 113–134. Tampere: Vastapaino.
- Laverack, Glenn. 2001. "An Identification and Interpretation of the Organizational Aspects of Community Empowerment." *Community Development Journal* 36 (2): 134–145.
- Lehtonen, Heikki. 1990. *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lämsä, Riikka. 2016. "Kokemuksia ja metodologisia pohdintoja etnografiasta." *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 53(3): 211–214.
- Maahanmuuttovirasto. 2023a. Euroopan unionin kansalaisen oleskeluoikeuden rekisteröinti. Luettu 10.3.2023. <https://migri.fi/oleskeluoikeuden-rekisterointi>.
- Maahanmuuttovirasto. 2023b. Töihin Suomeen. Luettu 10.3.2023. <https://migri.fi/toihin-suomeen>.
- MacLure, Maggie. 2013. "Classification or Wonder? Coding as an Analytic Practice in Qualitative Research." Teoksessa *Deleuze and Research Methodologies*. Toimittajat Rebecca Coleman ja Jessica Ringrose, 164–183. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Manella, Gabriele. 2019. "From Chicago to Bologna: The Persistent Importance of The Chicago School in American and Italian Urban Sociology." Teoksessa *Urban Ethnography: Legacies and Challenges*. Toimittaja Richard E. Ocej, 13–30. Research in Urban Ethnography, Volume 16. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Marttila, Annamaria. 2018. "Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – Kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*. Toimittajat Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 362–392. Helsinki: Ethnos ry.
- Mikkola, Sirkka. 2019. "Paperittomuutta voi vähentää vain tietoa ja tukea tarjoamalla." *Janus* 27(1): 79–87.
- Nemiroff, Rebecca, Tim Aubry ja Fran Klodawsky. 2011. "From Homelessness to Community: Psychological Integration of Women Who Have Experienced Homelessness." *Journal of Community Psychology*, 39(8): 1003–1018.

- Neyland, Daniel. 2007. *Organizational Ethnography*. SAGE Publications.
- Nordbäck, Anu. 2017. "Tönniesin Gemeinschaft yhteisönä – tarkastelu sosiaalipedagogiikan yleisen ja erityisen tehtävän näkökulmasta." *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*. Vuosikirja 18.
- Nousiainen, Kirsi. 2017. "Yhteisöt pitkäaikaisasunnottomien elämänkulussa ja emansipatorisessa identiteettityössä." Teoksessa *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä*. Toimittajat Sanna Väyrynen, Kaisa Kostamo-Pääkkö ja Pekka Ojaniemi, 79–106. Helsinki: Unipress.
- Nurminen, Eija. 2000. "Johdanto." Teoksessa *Sosiaalipolitiikan lukemisto*. Toimittaja Eija Nurminen, 7–34. Helsinki: Gaudeamus.
- Ost Mor, Sharon, Yuval Palgi ja Dikla Segel-Karpas. 2021. "The Definition and Categories of Positive Solitude: Older and Younger Adults' Perspectives on Spending Time by Themselves." *The International Journal of Aging and Human Development* 93(4), 943–962.
- O'Sullivan, Eoin. 2020. *Reimagining Homelessness*. Bristol: Policy Press.
- Palmu, Tarja. 2007. "Kenttä, kirjoittaminen, analyysi –yhteenkietoutumia." Teoksessa *Etnografia metodologiana*. Toimittajat Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen, 137–150. Tampere: Vastapaino.
- Pohjola, Anneli. 2017. "Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä." Teoksessa *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä*. Toimittajat Sanna Väyrynen, Kaisa Kostamo-Pääkkö ja Pekka Ojaniemi, 15–34. Helsinki: Unipress.
- Popple, Keith. 1995. *Analysing Community Work. Its Theory and Practice*. Buckingham: Open University Press.
- Puusa, Anu. 2020. "Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toimittajat Anu Puusa ja Pauli Juuti, 145–156. Helsinki: Gaudeamus.
- Puusa, Anu ja Saara Julkunen. 2020. "Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toimittajat Anu Puusa ja Pauli Juuti, 189–202. Helsinki: Gaudeamus.
- Rannanpää, Sari, Janne Antikainen, Rasmus Aro, Jaakko Huttunen, Sebastian Hovi, Kati Pitkänen, Anna Strandell, Kimmo Nurmio, Antti Rehunen, Hilikka Vihinen, Olli Lehtonen, Toivo Muilu ja Mikko Weckroth. 2022. *Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 9. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Rinne, Jenni, Anna Kajander ja Riina Haanpää. 2020. "Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa." Teoksessa *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Toimittajat Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää, 5–30.
- Roivainen, Irene. 2004. *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rose, Nikolas. 2000. "Community, Citizenship, and the Third Way." *The American Behavioral Scientist* 43 (9): 1395–1411.
- Saastamoinen, Mikko. 2011. "Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot." Teoksessa *Yksilöllinen yhteisöllisyys*. Toimittaja Seppo Kangashuhta, 61–91. Tampere: Tampere University Press.

- Saastamoinen, Mikko. 2012. "Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä." Teoksessa *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Toimittajat Karin Filander ja Marjatta Vanhalakka-Ruoho, 33–66. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Jyväskylä: Kansanvalistusseura.
- Salo, Ulla-Maija. 2007. "Etnografinen kirjoittaminen." Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Toimittajat Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen, 227–246. Tampere: Vastapaino.
- Sløk-Andersen, Beate ja Alma Persson. 2021. "Awkward ethnography: an untapped resource in organizational studies." *Journal of Organizational Ethnography* 10 (1): 65–78.
- Stenius-Ayoade, Agnes. 2019. *Housing, Health and Service Use of the Homeless in Helsinki, Finland*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Studdert, David ja Walkerdine, Valerie. 2016. "Being in Community: Re-Visioning Sociology." *The Sociological Review* Volume 64 (4): 613–621.
- Suutari, Minna. 2001. "Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa." Teoksessa *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Toimittaja Minna Suutari, 153–186. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura (20). Helsinki: Yliopistopaino.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023. Paperittomat. Luettu 10.3.2023. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/paperittomat>.
- Thompson, Sanna, Tiffany N. Ryan, Katherine L. Montgomery, Angie Del Prado Lippman, Kimberly Bender ja Kristin Ferguson. 2016. "Perceptions of Resiliency and Coping: Homeless Young Adults Speak Out." *Youth & Society* 48(1): 58–76.
- Travis, Raphael, Aaron H. Rodwin ja Ashley Allcorn. 2019. "Hip Hop, empowerment, and clinical practice for homeless adults with severe mental illness." *Social Work with Groups*, 42(2): 83–100.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tönnies, Ferdinand ja Jose Harris. 2001. *Tönnies: Community and Civil Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Töttö, Pertti. 1997. "Ferdinand Tönnies – Gemeinschaft ja Gesellschaft." Teoksessa *Sosiologian klassikot*. Toimittajat Jukka Gronow, Arto Noro ja Pertti Töttö. Helsinki: Gaudeamus.
- Uusihakala, Katja. 2016. "Totuuksia Afrikasta? Kitkaisia kenttäkohtaamisia valkoisten zimbabwelaisten siirtolaisyhteisössä." Teoksessa *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Toimittajat Jeremy Gouls ja Katja Uusihakala, 88–112. Helsinki: Gaudeamus.
- Valkonen, Jarno ja Kimmo Saaristo. 2016. "Luonto ja yhteiskunta - ympäristösosiologian lähtökohdat." Teoksessa *Ympäristösosiologia*. Toimittaja Jarno Valkonen. Jyväskylä: SoPhi 129.
- Young, Jock. 2007. *The Vertigo of Late Modernity*. Lontoo: SAGE Publications.

LIITTEET

LIITE 1

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

YLIOPISTOKESKUS
CHYDENIUS

1.4.2023

YHTEISÖ HÄTÄMAJOITUKSESSA -tutkimus

Hei! Olen **sosiaalityön opiskelija Emmi Pihlajaniemi**.

Tutkin yhteisön muodostumista hätmajoituksessa. Tutkimukseni on **maisteriopintojen opin-**
näytetyö.

Tutkin yhteisöä rakenteellisella tasolla. Tutkimukseni tavoite on myös lisätä ymmärrystä
sosiaalityön asiakkaiden yhteisöistä. Tietoa voidaan käyttää kehittämään hätmajoituk-
sessa tehtävää sosiaalityötä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- *Muodostavatko hätmajoituksessa yöpyvät asiakkaat yhteisön?*
- *Millainen on hätmajoituksessa yöpyvien asiakkaiden muodostama yhteisö?*

Havainnoin hätmajoituksen arkista toimintaa ja puitteita yhteisön näkökulmasta. Oleske-
len vain hätmajoituksen yleisissä tiloissa. En tutki yksittäisiä henkilöitä tai kerää kenestäkään
minkäänlaisia henkilötietoja. En valokuvaa tai nauhoita mitään.

Tutkimus tapahtuu **3.4.–14.5.** välisenä aikana. Tarkat ajankohdat ilmoitan erikseen siten, että ne ovat hätmajoituksessa kaikkien tiedossa.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen milloin tahansa tutkimuksen aikana. Tästä ei aiheudu sinulle kielteisiä seurauksia. Voit majoittua hätmajoituksessa siitä huolimatta.

Kysy lisätietoja:

Emmi Pihlajaniemi

040 562 1767, eempihla@student.jyu.fi

JYVÄSKYLÄ UNIVERSITY

YLIOPISTOKESKUS
CHYDENIUS

1.4.2023

RESEARCH: COMMUNITY IN THE INARINTIE SHELTER

Hei! I'm a social work student **Emmi Pihlajaniemi**.

As my master's thesis, I am researching community in the Inarintie shelter. I'm interested in how the community is constructed there:

- *Is there a "community" in the shelter?*
- *How is it?*

With my research, I want to gain information about communities. Information can be utilized later to develop social work practices in the shelter.

I'm observing everyday life and actions in the shelter **from community's point of view**. I'm staying in the common areas only. My research is not about individuals, and I don't collect any kind of personal information about anyone. I don't take photos or record anything.

I'm staying in the shelter **between 3rd April and 14th May**. The exact dates and times will be informed later to everybody.

Your participation is voluntary. At any time, you can say that you don't want to be part of the research anymore. There will be no negative consequences to you. You will still be able to stay in the shelter.

For more information:

Emmi Pihlajaniemi

040 562 1767, eempihla@student.jyu.fi